

Latvijas Universitāte
Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte

**Sociāli emocionālā attīstība 3- 4 gadus veciem bērniem
pirmsskolas izglītības iestādē**

Bakalaura darbs

Autors: Pirmsskolas skolotāja studiju programmas
studente **Jolanta Volodkēviča**
apliec. Nr.Peda 20294
Zinātniskais vadītājs: Mag. psych. **I. Daiktere**

Rīga 2006

Saturs

Ievads.....	3
1. Sociālo prasmju apguve pirmsskolā	5
1.1. Sociālo prasmju jēdziens, to skaidrojums	5
1.2. Sociālo prasmju raksturojums	7
1.3. Sociālo prasmju apguves modelis un kritēriji.....	11
2. Emociju nozīme pirmsskolas vecuma bērnu atīstība.....	15
3. 3-4 gadus vecu bērnu vecumposma raksturojums	18
4. Mācību darba formu un sociāli emocionālās attīstības iespēju izpēte pirmsskolā.....	22
4.1. Pētījuma dalībnieki	22
4.2. Pētījuma instrumentārijs	22
4.3. Bērnu sociāli emocionālā līmeņa vērtējums pirms pētījuma	26
4.4. Pētījuma procedūra	32
4.5. Bērnu sociāli emocionālā līmeņa vērtējums pēc pētījuma	40
4.6. Pētījuma secinājumi	46
Rekomendācijas skolotājiem bērnu sociāli emocionālās sfēras attīstībai pirmsskolā ...	48
Nobeigums	50
Izmantotā literatūra un avoti	52
Anotācija latviešu val.	
Anotācija angļu val.	
Pielikumi	

Ievads

Mūsu bērniem, lai kur arī viņi dzīvotu, ik uz soļa nāksies sastapties ar pārmaiņām: sociālajā, politiskajā sfērā, apkārtējā vidē; pārmaiņām zinātnē un tehnoloģijās.

“Pārmaiņas, kas skar mūsu nākotni, liek dziļāk izprast apkārtējos cilvēkus, rast savstarpējo saskaņu un sadarbību. Šī problēma ir aktuāla ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs. UNESCO Starptautiskā 21. Gadsimta izglītības komisija par galveno izglītības mērķi uzskata attīstīt prasmi sadzīvot, veidot sapratni par apkārtējiem cilvēkiem, viņu tradīcijām un garīgo mantojumu un sekmēt sadarbības, kritiskās domāšanas un konfliktu risināšanas prasmes.” [24;4]

Mūsdienās Latvijas valstij demokratizējoties, aug pieprasījums pēc humānām cilvēku savstarpējām attiecībām – tolerances, empātijas, cieņas citam pret citu ikdienā

Mūsdienu sabiedrībā mainās arī sociālekonomiskā situācija. Tādēļ vienlaikus arī mainās izglītības uzdevums, mācību grāmatas un to saturs, mācību metodika, skolotāja un bērna attiecības.

Izglītības uzdevums ir nodrošināt spējas saskatīt gan līdzīgo, gan atšķirīgo cilvēkos, būt iecietīgākam pret atšķirīgo viedokļos, uzskatos, kultūrās, bez naida un varmācības.

Saprast citus nav iespējams, nepazīstot pašam sevi. Izprast sevi savukārt nozīmē izprast savas emocijas, pārvaldīt tās un atbilstoši izpaust.

Emocijas ir tā saite, kas cilvēku vieno ar apkārtējo pasauli, un funkcijas, ko tās veic ir regulējošas, motivējošas, novērtējošas, aizsargājošas un komunikatīvas. Šīs saites veidošanās centrā ir konkrēta bērna pārdzīvojumi, sajūtas un izjūtas.

Mācoties pārdzīvojumus izjust, krāt un paļauties uz tiem, bērni atrodas emocionālā kontaktā ar sevi un apkārtējo pasauli. Tāpēc gan bērnībā, gan pieauguša cilvēka dzīvē ir tik svarīgi, lai emocijas pēc iespējas precīzāk signalizētu mums par patieso lietu stāvokli.

Pirmsskolas izglītība rada priekšnoteikumus izglītības mērķa un galveno uzdevumu veikšanai. Pirmsskolas izglītības pakāpē notiek personības daudzpusīga veidošanās, bērna veselības stiprināšana un sagatavošanās mācībām skolā, iesaistei sabiedrības dzīvē.

Bērna dzīvē arvien lielāku un būtiskāku nozīmi iegūst sociālo prasmju apguve.

Tā kā mēs dzīvojam multikulturālā vidē, bērniem ļoti svarīga ir prasme dzīvot kolektīvā, sadzīvot. Mazs bērns vēl neprot regulēt savas vēlēsšanās un saskaņot savas un visas grupas intereses. Mājās viņam pieder viss vienam pašam, bet bērnudārzā jādalās ar citiem bērniem. Iestājas krīzes periods. Ja bērns to nevar pārvarēt, viņš kļūst agresīvs, nervozs. Rodas konflikts ar bērniem, audzinātāju. Sadarbība – tā ir liela māksla. Tā ietver sevī iespēju būt kopā ar citiem cilvēkiem katru

dienu, piekāpšanos, dalīšanos ar citiem, konkurenci, kompromisu, citu iepriecināšanu. Pat mums pieaugušajiem, tas ne vienmēr izdodas. Taču mēs to varam apslēpt, neizrādīt, bērns to nemāk, viņš ir tiešs un atklāts. Ja bērnam, kas nepatīk vai viņš jūtas slikti, bērns dusmojas, raud, sit vai ieraujas sevī. Tādēļ ļoti svarīgi bērnus audzināt tā, lai viņi prastu pielāgoties sabiedriskajai dzīvei. Tā kā sociālās prasmes bērni sāk izkopt jau pirmsskolas vecumā, tad svarīgi ir atrast pareizāko veidu, kā to izdarīt. Ja skolotājs par to neko nezina, nepaveras iespēja bērna tālākai attīstībai.

Tādēļ viens no veidiem, kā veicināt bērnu sociālo prasmju apguvi ir mācību darba formu dažādošana rotaļnodarbībās, lai ievērotu šīs atšķirības un spētu radīt maksimāli labvēlīgus apstākļus visu bērnu sociālo prasmju apguvei.

Apkopojot iepriekš minēto un ikdienā strādājot ar bērniem minētajā vecumā, izvirzīju šādu **pētījuma mērķi:** sociālo prasmju un emociju teorētiskā un praktiskā izpēte bērnu attīstībā pirmsskolā.

Hipotēze: sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība noris izteiktāk, ja:

- tiek ņemtas vērā pirmsskolas vecumposma attīstības īpatnības;
- izvēlēti atbilstoši darbības veidi sociālo prasmju un emociju apguvei;
- sociālo prasmju un emociju attīstība tiek mērķtiecīgi vadīta nodarbību un ārpusnodarbību laikā.

Pētījuma uzdevumi:

- 1) izanalizēt teorētisko literatūru par sociālo prasmju un emociju nozīmi bērnu attīstībā;
- 2) vērot un analizēt bērnu sociālās prasmes un emocijas – rotaļu, rotaļnodarbību un pastaigu laikā;
- 3) bērnu sociālās un emocionālās attīstības vērtējums;
- 4) izpētīt 3 – 4 gadus vecu bērnu sociālo prasmju un emociju apguves iespējas.

Pētījuma metodes:

- 1) Teorētiskās literatūras analīze.
- 2) Pedagoģiskais novērojums.
- 3) Bērnu attīstības vērtēšana.
- 4) Anketēšana.
- 5) Darbības rezultātu analīze.
- 6) Eksperiments.

Pētījuma bāze: Ogres PII “Dzīpariņš”. Eksperimentā piedalījās divas 2. Jaunākās grupas ar 34 audzēkņiem. Anketēšanā ņēma dalību 20 pedagogi.

Darba struktūra: ievads, problēmas teorētiskā analīze, empīriskā pētījuma analīze, nobeigums, literatūras saraksts, pielikumi.

1. Sociālo prasmju apguve pirmsskolā

Pirmsskolā arvien būtiskāku nozīmi iegūst bērnu sociālo prasmju apguve, kuras nepieciešamību nosaka tā sociālekonomiskā situācija, kas izveidojās gadsimtu mijā, kad valstu un līdz ar to arī dažādu sabiedrību integrācijas un diferenciacijas iespējas ir skatāmas ne tikai šo valstu un sabiedrību līmenī, bet gan Eiropas un pasaules kontekstā. Strauji attīstās dažādas tehnikas nozares, jaunās informācijas tehnoloģijas ir pārceļojušas no ofīsiem uz skolu ikdienu. Līdz ar to mainās arī cilvēku saskarsmes un sadarbības veidi. Arvien nozīmīgāku lomu ieņem katra indivīda sociālās prasmes. Tādēļ to apguve pirmsskolā ir svarīgs nosacījums katra bērna izaugsmei un tālākās dzīves veidošanā.

1.1 Sociālo prasmju jēdziens, to skaidrojums

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīcā (2000), nav atrodams sociālo prasmju jēdziena skaidrojums, tajā ir tikai skaidrots jēdziens “prasmē”.

“Prasme – māka veikt kādu darbību atbilstoši nepieciešamajai kvalitātei un apjomam; darbības izpildes priekšnosacījums. Tāda zināšanu, darbības paņēmieni apguves pakāpe, kas ļauj apgūto izmantot mērķtiecīgā darbībā. Daļu prasmju cilvēks apgūst dabiskā pieredzes procesā, citas apzināti vingrinoties vai speciālā vadībā. Prasme veidojas daudzpusīgos, atkārtotos vingrinājumos un var pilnīgoties bezgalīgi” [28;134].

Savukārt, psiholoģijas vārdnīcā Breslava redakcijā (1999) tiek skaidrots nevis sociālo prasmju, bet sociālo iemaņu jēdziens.

“Sociālās iemaņas – visas iemaņas, kas nepieciešamas cilvēkam sociālajā mijiedarbībā. Parasti izdala komunikatīvās un organizatoriskās iemaņas “ [34; 134].

Pasaules pedagoģiskajā domā sociālās pedagoģijas jēdziens ir pazīstams jau 19. gadsimtā, kad to pirmoreiz 1850.gadā rakstītajā darbā “Ceļvedis vācu skolotāju izglītībā” lietojis Ā. Dīsteirvēgs. Latvijā šis jēdziens ienāk 20. gadsimta sākumā ar P. Nātorpa darbiem. Tieši šis Vācijas filozofs visbiežāk latviešu pedagoģiskajā literatūrā tiek minēts, kā sociālās pedagoģijas jēdziena autors.

Mūsdienās bieži lieto vārdu “socializācija”. Tas ir sabiedrības ietekmju kopums, kas nosaka personības attīstību.[11;166]

Kā arī daudzpusīgs cilvēka sabiedriskās dzīves pieredzes apguves process, kurš veido viņu par sabiedrisku būtni.

Sociālo prasmju būtība – izprast garīgās un materiālās pasaules savstarpējo saikni, patstāvīgās un mainīgās vērtības un to mijiedarbību, attīstīt izpratni par vērtībām, noskaidrot sev nozīmīgās vērtības.

Kas tad ir sociālās prasmes?

Sociālās prasmes ir nepieciešamas cilvēku sadarbībai. Tās palīdz sekmīgi darboties grupā un apgūt akadēmiskos uzdevumus.

Sociālās prasmes dod iespēju katram izmantot savu pieredzi un mācīties vienam no otra, kā arī palīdz katrā audzēknī attīstīt apziņu, ka viņš var izteikt savu viedokli, būt atzīts; pašapziņu, savas vērtības un citu cilvēku kā unikālas vērtības apzināšanos; interesi un rūpes vienam par otru un par grupas kopējo darba rezultātu; humānas un emocionālas savstarpējās attiecības ar citiem; prasmi sadarbības situācijā uzņemt atbildību par sevi un citiem. [24;23].

Ievērojot nevienprātību šajā jautājumā, rodas nepieciešamība noskaidrot tās cēloņus. Lai atbildētu uz šo jautājumu, vēlreiz jāpārskata socializācijas jēdziens.

Pazīstams sociālizācijas jēdziena skaidrojums atrodams H. Gudjona “Pedagoģijas atziņās”: “Personības rašanās un attīstības process savstarpējā atkarībā no sabiedrības noteiktās sociālās un materiālās vides”. Turpat līdzīgi: “indivīda tapšana par kādas sabiedrības locekli.” [11;168].

Cita definīcija: “Socializācija ir process, kurā indivīds apgūst uzvedības modeļus, sociālās normas un vērtības, kas nepieciešamas viņa veiksmīgai funkcionēšanai sabiedrībā” [36;18].

Šādi izprasta socializācija prasa no indivīda, kā arī ļauj pilnveidot procesā:

- sazināšanās prasmes starp sociālās grupas locekļiem;
- sadarbības prasmes (strādāt komandā);
- saskarsmes prasmes, (to skaitā – izvairīties un risināt konfliktus);
- radoši strādāt un uzņemt atbildību par darba rezultātu.

Eiropas komisijas Baltajā grāmatā (1995) sociālās prasmes identificētas ar interpersonālajām prasmēm “sadarboties un strādāt kā komandas loceklim, radošās spējas un centieni pēc kvalitātes”.

Šāda socializācijas jēdziena izpratne nepievērš uzmanību cilvēka garīgumam, to skaitā emocionālās sfēras attīstībai.

Skaidrojot socializāciju kā procesu, kurā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, sociālo pieredzi un zināšanas, tradīcijas, vērtības un izturēšanās prasmes, lai vieglāk iekļautos, atrastu savu vietu un spētu pilnvērtīgi dzīvot noteiktā sabiedriskā vidē, vienlaikus attīstīt savas individuālās dotības, garīgo būtību (Pedagoģijas terminu vārdnīca, 2000), nepaliek neievērots arī garīgums. Garīgā būtība ietver intelektu, emocijas un jūtas, tāpēc ar socializāciju saistītās prasmes ir arī emociju izpratne

un pārvaldīšana, iekšējā motivēšana attīstībai. Šādā visplašākajā sociālo prasmju izpratnē tām ir visai plašs saskares lauks. Katrā ziņā stingru robežu starp tām novilkt nav iespējams.[36;18-19]

Pirmsskolas vecumā bērns sāk apgūt sociālās prasmes saskarsmes veidošanai ar apkārtējiem cilvēkiem – sarunājas, sadarbojas. Pieaugušajiem ir jāpalīdz bērniem apgūt saskarsmes māksla, radot iespējas sarunāties, iedrošinot, palīdzot pārvarēt kautrību un vainas izjūtu.

Socializācijas procesā bērns mācās, kā izturēties, kā emocionāli reaģēt dažādās situācijās, kā pārdzīvot un izrādīt dažādas jūtas, kādā veidā izzināt apkārtējo. Dabas un sociālo vidi, kā adaptēties sabiedriskajai videi un tās nosacījumiem.

Socializācijas rezultātā bērns apgūst sociālu pieredzi, kura realizējas saskarsmē un darbībā.

Secinājumi

1. Socializācija ir plašs jēdziens. To skaidrojumi ir dažādi. Bakalaura darba autorei pieņemamākais socializācijas jēdziena skaidrojums ir – socializācija kā process, kurā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās prasmes. Sociālo pieredzi un zināšanas, tradīcijas, vērtības un izturēšanās prasmes, lai vieglāk iekļautos, atrastu savu vietu un spētu pilnvērtīgi dzīvot noteiktā vidē, vienlaikus attīstīt savas individuālās dotības, garīgo būtību.

2. Socializācijas procesā bērns mācās, kā izturēties, kā emocionāli reaģēt dažādās situācijās, kā pārdzīvot un izrādīt jūtas, kādā veidā izzināt apkārtējo. Dabas un sociālo vidi, kā adaptēties sabiedriskajā vidē un tās nosacījumiem.

3. Socializācijas rezultātā bērns apgūst sociālu pieredzi, kura realizējas saskarsmē un darbībā.

1.2 Sociālo prasmju raksturojums

Sociālās prasmes nepastāv katra par sevi, atrauti vienas no otras. Tās ir aplūkojamas sistēmā. To nosaka mijiedarbību raksturs un mācību darba forma, kurā tās realizējas.

Sociālo prasmju saturu veido prasmes izteikt savu domu un uz klausīt otru, prasmes ievērot noteikumus un strādāt komandā, prasmes organizēt savu laiku, prasmes vērtēt sevi un citus, kā arī savstarpējā cieņa, sapratne un iecietība.

Dažādi autori atšķirīgi sistematizē un iedala sociālās prasmes. R. Bergens un R. V. Hendersons to saista ar bērnu bioloģiskā brieduma pakāpi. P. Kutnicks – ar izziņas stiliem un paškonceptiju jeb pasaules uzskatiem. E. Durkheims – ar sabiedrības un subjekta attiecību modeļiem. Kolbergs – ar

bērna morālo un ētisko attīstību. Savukārt, Latvijas pedagoģijas zinātniece D. Lieģeniece sociālās prasmes iedala piecās grupās:

1. Prasmes, kas veicina efektīvu mijiedarbību starp grupas biedriem:

- vienas darba vietas kopīga lietošana,
- kopīga materiālu izmantošana,
- darbošanās pēc kārtas, citam citu nomainot,
- palīdzības, atbalsta lūgšana un nodrošināšana,
- citu vērtību pieņemšana un sekošana labā paraugam u.c.

2. Prasmes, kas veicina augstāka domāšanas līmeņa attīstību:

- paskaidrojuma lūgšana un sniegšana,
- savas izpratnes pārbaudīšana, sarunājoties ar citiem,
- apstiprinājuma prasīšana otram un savu un citu ideju integrēšana,
- jautājumu uzdošana,
- savu ideju izskaidrošana,
- gatavība iekļauties “prāta vētrā”,
- cita atbildes papildināšana,
- grupas biedru izteikto viedokļu rezumēšana,
- grupas biedru izteikto viedokļu pārfrāzēšana u.c.

3. Prasmes, kas veicina komandas biedru savstarpējo uzticēšanos:

- uzmundrināšana, iedrošināšana,
- labu vārdu teikšana citiem,
- labvēlīga izturēšanās pret citiem,
- saskaņas un vienošanās panākšana,
- prasme pastāstīt par savām izjūtām u.c.

4. Prasmes, kas veicina komunikāciju, tai skaitā:

- citu biedru uzrunāšana vārdos,
- pieklājības frāžu (arī “lūdzu”, “paldies”) lietošana,
- sarunāšanās par tēmu,
- pozitīvas attieksmes izrādīšana vārdos, kā arī neverbāli,
- prasme otru uz klausīt un nepārtraukt u.c.

5. Prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus:

- laipnības izrādīšana,
- otra atšķirīgo viedokļu pieņemšana, neviena nenocienāšana,
- ideju, nevis cilvēku, kritizēšana,
- nepieņemšanas izteikšana tā, ka otrs cilvēks netiek sāpināts,
- dusmu kontrolēšana,
- konstruktīvisms konfliktu risināšanā u.c.[22]

Šāda prasmju klasifikācija ir samērā nosacīta, jo bieži tās ir savstarpēji saistītas vai viena otru papildina. Tā, piemēram, prasmes, kas palīdz atrisināt konfliktus, ir saistītas gan ar komandas biedru savstarpējās uzticēšanās prasmēm, gan ar prasmēm, kas veicina komunikāciju.” [24;23]

Izanalizējot teorētisko literatūru, darba autore ir nonākusi pie šādiem secinājumiem, ka nepieciešamās sociālās prasmes, kuras bērniem jāapgūst pirmsskolā ir:

- saskarsme ar vienaudžiem, audzinātājiem un citiem pieaugušajiem;
- savas uzvedības kontrolēšana;
- pozitīva attieksme pret sevi kā personību;
- spēja kontrolēt savas emocijas;
- neatkarība;
- iniciatīva, enerģija un kopumā optimistisks noskaņojums;
- spēja pakļauties sociālām normām un noteikumiem;
- spēja brīvi un radoši rotaļāties atdarinot sociālo vidi;
- dzimumidentitātes apzināšanās;
- empātijas spēja;
- draudzīgas attiecības ar vienaudžiem, veidojas uz noteiktu darbības veidu.

Prasme vērtēt sevi iekļauj attieksmi pašam pret sevi, savu raksturu, stiprajām un vājajām pusēm, vēlmēm un nepatikām. Attīsta pašapziņu var palīdzēt atzīt savas kļūdas un izprast savas sajūtas. Pašvērtējumam ir liela nozīme savstarpējo attiecību veidošanā ar līdzcilvēkiem, efektīvā komunikācijā un empātijas attīstīšanā. Adekvāts pašvērtējums ļauj izvirzīt reālus sasniedzamus mērķus.

Prasme pārvaldīt emocijas nozīmē atpazīt savas un citu emocijas, izprast, kā emocijas ietekmē uzvedību, un būt gatavam tās izpaust adekvāti.

Prasme pārvarēt stresu nozīmē apzināties stresa avotus, apzināties, kāda rīcība ļauj mazināt stresu un kontrolēt to. Tas nozīmē izpratni par to, ko bērns var izmainīt vidē un dzīvesveidā, lai novērstu negatīvu stresu, kas ir neizbēgams, darot to tādā veidā, lai tas nekaitētu veselībai.

Attiecību veidošanas (saskarsmes) prasme palīdz pozitīvā veidā izturēties pret līdzcilvēkiem. Tas nozīmē spēju veidot draudzīgas attiecības, kam ir liela nozīme garīgās (psihiskās) veselības saglabāšanā un sociālās labklājības veicināšanā. Tas nozīmē labu (pozitīvu) attiecību uzturēšanu ar ģimenes locekļiem, vienaudžiem. Attiecību veidošanas prasme nozīmē konstruktīvu savstarpējo attiecību veidošanu.

Saziņas prasme nozīmē, ka cilvēks spēj izteikt sevi gan verbāli, gan neverbāli, atbilstoši pieņemtajiem kultūras normām sabiedrībā un atbilstošai situācijai. Tas nozīmē spēju būt gatavam skaidri izteikt savu viedokli un vēlmes, kā arī vajadzības un satraukumu. Tas nozīmē arī spēju lūgt atbalstu un palīdzību situācijās, kad tas nepieciešams. Efektīva komunikācija atvieglo sadarbību un palīdz sasniegt mērķi.

Prasme iejusties cita situācijā (iejūtība) ir spēja izjust un izprast citu cilvēku (ne tikai tuvinieku) jūtas un rīcību dažādās dzīves situācijās. Būt empātiskam nozīmē akceptēt citu viedokli, kaut arī tas ir atšķirīgs no mūsējā. Tas uzlabo sociālo saziņu dažādās situācijās.

Lēmumu pieņemšanas prasme palīdz konstruktīvi risināt problēmas un pieņemt lēmumus dzīvē. Lēmums tiek pieņemts, izvērtējot dažādus variantus, apzinot viena vai otra lēmuma iespējamās sekas. Lēmumu pieņemšanas prasme nodrošina neatkarību un spēju uzņemties atbildību.

Problēmu risināšanas prasme palīdz konstruktīvi risināt ikdienas problēmas. Tā cieši saistīta ar lēmumu pieņemšanas prasmi. Konstruktīvi risināt problēmas īpaši nozīmīgi ir mūsdienu mainīgajā sabiedrībā, kad pārmaiņas rada daudz problēmu, kurām nekavējoši ir jāatrod risinājumi.

Vērtējošas domāšanas prasme ir spēja objektīvi analizēt informāciju un iegūt personīgo pieredzi. Prasme kritiski domāt var stiprināt garīgo(psihisko) veselību, palīdzot izprast un novērtēt dažādus faktoros, kas ietekmē attieksmju veidošanos un uzvedības modelēšanu.

Radošās sadarbības prasme veicina gan lēmumu pieņemšanas, gan problēmu risināšanas praksi, dodot iespēju izvērtēt dažādas alternatīvas iespējas, lai modelētu savu rīcību katrā konkrētajā situācijā. Prasme radoši domāt palīdz apkopot, izvērtēt un izmantot personīgo pieredzi, lai labāk pielāgotos pārmaiņām dzīvē.[36;18]

“Sev un citiem” – tā varētu nosaukt visu pirmsskolas vecumā apgūstamo prasmju un paradumu kompleksu, kas saistīts ar sevis apzināšanos ģimenē, sabiedrībā un apkārtējā vidē. Gan pašapkalpošanās prasmes gan saskarsme ar vienaudžiem un pieaugušajiem veido pārliecību par saviem spēkiem, sniedz apmierinājumu par savu prasmi palīdzēt.

Secinājumi

1. Sociālās prasmes un iemaņas veidojas un izpaužas cilvēku sociālajā mijiedarbībā.
2. Sociālās prasmes nepastāv katra par sevi, atrauti viena no otras. Tās ir aplūkojamas sistēmā. To nosaka mijiedarbību raksturs un mācību darba formas, kurā tās realizējas.
3. Sociālo prasmju saturu veido prasmes izteikt savu domu un uz klausīt otru, prasmes ievērot notikumus un strādāt komandā, prasmes organizēt savu laiku, prasmes vērtēt sevi un citus, kā arī savstarpējā cieņa, sapratne un iecietība.

1.3 Sociālo prasmju apguves modelis un kritēriji

Cilvēka prasme pielāgoties ir tieši atkarīga no tā, kā viņš spēj apvienot atšķirīgos zināšanu veidus un pilnveidot tos. Indivīds kļūst par galveno savu spēju radītāju un apvieno iemaņas, ko devis tradicionālais mācību ceļš, ar tām, kas iegūtas konkrētā darbā un ar viņa paša pūlēm.

Viens no pirmsskolas izglītības uzdevumiem ir sekmēt bērnu personīgo un sociālo izaugsmi. Te liela nozīme ir bērnu sociālo prasmju apguvei.

Attīstīt audzēknī sociālās prasmes nozīmē palīdzēt viņam saprast:

- kāpēc šī prasme ir nepieciešama;
- kāda ir šī prasme;
- kā šo prasmi var attīstīt;
- cik veiksmīgi viņš šo prasmi pielieto un kā viņš varētu sekmēt tās pilnveidošanu.

Kā vienu no sociālās pieredzes apguves modeļiem psiholoģe L. Božoviča min “lomu spēles”. Lomu teorijas pamatus ir izstrādājis G. Mīds. Lomu teorija aplūko subjekta mijiedarbību ar apkārtējo sociālo īstenību, vispirms ar citiem cilvēkiem. Lomu spēle “mācību metode, kurā bērni, uzņemoties mācību situācijā kādu lomu, rīkojas tipiski kādai situācijai, tādejādi apgūstot vai nostiprinot nepieciešamās prasmes” [28; 93].

Pirmsskolā “lomu spēles” bērni izspēlē caur rotaļām gan rotaļnodarbību, gan ārpusnodarbību laikā. Ar rotaļas palīdzību (cilvēks) bērns izsaka savas vēlmes, rotaļā viņš priecājas, fantazē, rada, atpūšas, mācās, pārdomā savu dzīvi.

Tāpēc pirmsskolas skolotājs izmantojot “lomu spēles” var attīstīt bērnos dažādas sociālās prasmes – saskarsmi ar grupas biedriem, sadarbību, prasmi strādāt grupā, savu emociju pārvaldīšana u.c.

Savukārt, vācu pedagoģijas zinātniece A. Kaisera atzīmē projektu darba nozīmi, attīstot bērnos sociālās prasmes. Diemžēl, pirmsskolā šī mācību metode netiek izmantota. Manuprāt, arī pirmsskolā varētu pielietot šo metodi strādājot ar 5 – 6 gadus veciem bērniem, jo projektu darbs palīdz attīstīt tādas sociālās prasmes, kā prasmi strādāt komandā, būt pašpaļāvīgam, uzņemties atbildību, efektīvi sazināties, radoši domāt u.c.

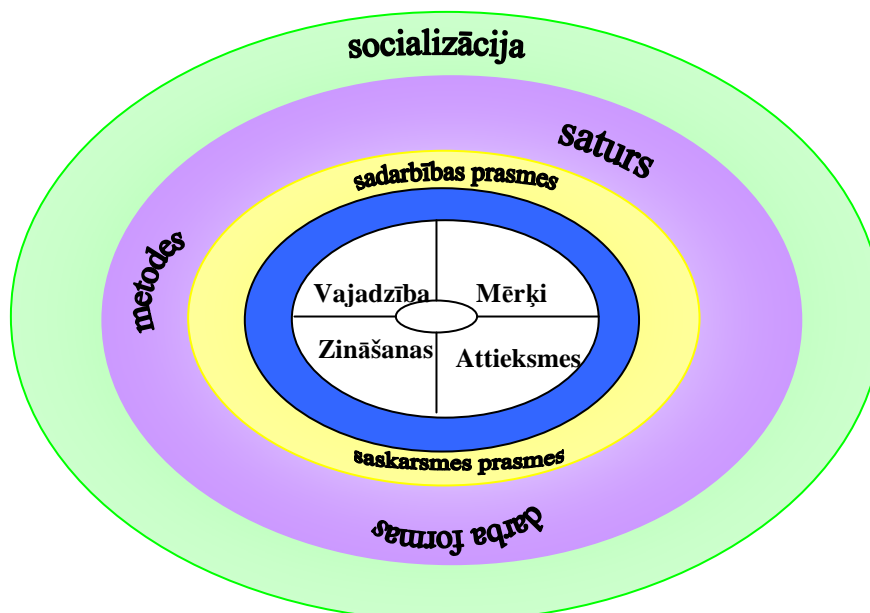
Tikpat būtiski ir nodarbību dažādība, kur darbību veidi savstarpēji mijas, līdz ar to veidojoties dažādām attiecību izpausmēm un formām.[2;39]

Pirmsskolas skolotāja iepazīst bērnus un, atbilstoši viņu spējām, uztverei un iepriekšējās saskarsmes pieredzei, veido attiecību modeļus nodarbībā, izvēloties attiecīgam brīdim piemērotāko mācību darba formu. Pirmsskolēnu sociālo prasmju apguve notiek nemitīgi gan dažādās rotaļnodarbībās, gan savstarpējās attiecībās ar vienaudžiem un ar pieaugušajiem.

Sociālo prasmju apguve nenoliedzami var notikt galvenokārt mijiedarbības procesā. “Mijiedarbība tiek skaidrota kā mācību subjektu savstarpēja izziņa mācīšanas un mācīšanās procesā, kurā savstarpēji ietekmējoties notiek informācijas, ideju un izturēšanās veidu apmaiņa” [2;41]. Tās laikā notiek sociālo prasmju apguve. Pedagoģiskā procesa subjektu savstarpējā ietekme izpaužas uzskatu, vērtību, vajadzību, attieksmju, sadarbības prasmju izmaiņās.

Ņemot vērā sociālo prasmju saturu un veidošanās dažādās iespējas, R. Andersone ir izveidojusi sociālo prasmju apguves modeli mācību nodarbībās (skat. 1.1 zīmējumu).

1.1 Zīmējums

1.1 zīmējums Sociālo prasmju apguves modelis mācību nodarbībās

No dotā zīmējuma izriet, ka vajadzības, mērķi, zināšanas nosaka sadarbības un saskarsmes prasmju veidošanos. Tas var notikt, realizējot mācību saturu ar dažādu mācību metožu un darba formu palīdzību. Galarezultātā notiek bērnu socializācija.

Zināšanas

Tikpat svarīgi, kā modelēt sociālo prasmju apguvi, ir arī noteikt sociālo prasmju apguvi. Lai to veiktu, ir nepieciešami noteikti kritēriji. To izvēle var būt dažāda. Te svarīgi ir tie izglītības mērķi, kas ir attiecīgajā sabiedrībā un tās sociālekonomiskās attīstības posmā. Bet viens no mūžīgām vērtībām katrā demokrātiskā sabiedrībā ir humānas pedagoģijas atziņas par katra indivīda spēju un sadarbības prasmju attīstīšanu. [2;43]

Bakalaura darba autore savā darbā ar 3 - 4 gadus veciem bērniem, lai noteiktu sociālo prasmju apguves līmeni mācību gada sākumā un beigās izmanto šādus kritērijus (skat. 1. pielikumu):

- apzinās sevi, savu dzimumu;
- izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem;
- cenšas plānot un realizēt uzsākto;
- ir patstāvīgs elementārās darbībās pašapkalpošanās jomā;
- spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas;
- ievēro citu cilvēku emocijas un intereses.

Katru kritēriju nosacīti var novērtēt trijos līmeņos: ir apgūts, attīstās un nav novērots. Protams, šī kritēriju atlase ir nosacīta. Tā veikta, ievērojot sociālo prasmju saturu un to apguves komponentus rotaļnodarbībās gan ikdienas darbībā pirmsskolā. Ir iespējama arī citu kritēriju izvirzīšana 3-4 gadus vecu bērnu sociālo prasmju apguvei.

Lai sekmīgi veiktu jebkuru darbu, labi jāzina darba izpildes tehnoloģija jeb darba organizācijas veidi un līdzekļi. Tādēļ nosacīti saikni starp sociālo prasmju saturu un mācību darba organizācijas formām R. Andersone ir attēlojusi šādi (skat.1.2 zīmējumu)

1.2 zīmējums

1.2 zīmējums **Mācību darba organizācijas formas sociālo prasmju apguvē**

Izmantojot dažādas mācīšanās darba formas, mērķtiecīgi tiek organizēta pirmsskolēnu sociālo prasmju veidošanās, attīstās šo prasmju saturs.

Sociālo prasmju apguve ir uztverama kā viens no uzdevumiem pirmsskolas izglītības programmā, un mācību darba formas ir līdzeklis tās sekmēšanai. Mērķtiecīga mācību darba formu izvēle nosaka arī sociālo prasmju apguvi. Tie ir savstarpēji cieši saistīti mācību elementi. Katrā mācību formā veidojas noteiktas sadarbības un komunikācijas prasmes, kas ir arī sociālās prasmes. Tādēļ būtiski ir pārdomāti un apzināti izmantot dažādu mācību formu pēctecību, lai sociālo prasmju apguve būtu apzināta un mērķtiecīga.

Secinājumi

1. Ņemot vērā sociālo prasmju saturu un veidošanas dažādās iespējas, ir izveidots sociālo prasmju apguves modelis, kur vajadzības, mērķi, vērtības un intereses nosaka sadarbības un saskarsmes prasmju veidošanos. Tas notiek, realizējot mācību saturu ar dažādu mācību metožu un mācīšanās formu palīdzību. Galarezultātā notiek bērnu diferencēta socializācija mācību darba organizācijas formās.

2. Tātad sociālo prasmju apguve ir uztverama kā viens no uzdevumiem mācībās, un mācīšanās darba formas ir līdzeklis tās sekmēšanai. Saikni starp sociālo prasmju saturu un mācību darba organizācijas formām var attēlot noteiktā sakarībā. Izmantojot dažādas mācību darba formas, mērķtiecīgi tiek ietekmēta bērnu sociālo prasmju veidošanās, veidojas šo prasmju saturs.

2. Emociju nozīme pirmsskolas vecuma bērnu attīstībā

“Emocijas – psihes regulācijas procesi, nodrošina cilvēkam iespēju rīkoties mērķtiecīgi un norāda uz notikušā subjektīvo nozīmīgumu saistot izziņas procesus ar personības struktūru” [34;41].

Emocijas palīdz orientēties apkārt notikušajā, novērtēt priekšmetus un parādības atkarībā no tā, cik tie ir vēlami, derīgi vai kaitīgi, līdz ar to nosaka mūsu uzvedību.

Emocijas atspoguļo cilvēka vajadzības, un kā šīs vajadzības tiek apmierinātas. Ja vajadzības tiek apmierinātas, tas rada pozitīvu pārdzīvojumu. Turpretī apmierinājuma kavēšana veicina negatīvu emociju rašanos.

Laikmetā, kurā pielūdza saprātu un noliedza emociju nozīmi un ietekmi, Z. Freids atklāja, ka mēs, neesam tikai racionālas būtnes, bet vadāmas ar vareno emociju spēku, kuru rašanās bieži netiek apzināta.

Emociju un jūtu pasaule ir sarežģīta un daudzveidīga. Pastāv ap 4000 emociju un jūtu nianšu. Emocionālo pārdzīvojumu bagātība palīdz cilvēkam dziļāk izprast notiekošo, daudz smalkāk izjust citu cilvēku pārdzīvojumus un veidot starppersonu attiecības, veicina labāk iepazīt pašam sevi, savas iespējas, spējas apkārtējās pasaules procesus, priekšmetus un parādības.

Cilvēka emocionālo norišu fizioloģiskais pamats ir galvas smadzeņu garozas un zemgarozas sarežģītā mijiedarbība. Ārējās pasaules kairinājumu radītās ierosas, nonākot galvas smadzeņu garozā, izraisa tur noteiktas sajūtas, uztveres tēlus, domu un iztēles darbību. Tas ļoti spēcīgi ierosina vai kavē nervu sistēmas un virza organisma enerģētisko un funkcionālo rezervju mobilizēšanu un izmantošanu kāda izturēšanas veida realizācijai. Emocijas, atkarībā no to intensitātes un specifikas saistītas ar ļoti daudzveidīgām, bet tajā pašā laikā noteiktām galvas smadzeņu, veģetatīvās nervu sistēmas, skeleta muskulatūras, audu vielmaiņas, asinsrites, iekšējās sekrēcijas, elpošanas, gremošanas u.c. orgānu funkcionālā stāvokļa maiņām. Šīs pārmaiņas kopumā veido īpašu organisma gatavības stāvokli, funkcionālo ievirzi, kas izpaužas specifiskā reagēšanā uz vienu vai otru ārējās vides kairinājumu.

Galvas smadzeņu funkciju pētījumi parāda, ka galvas smadzeņu kreisā puslode “atbild” par pozitīvām emocijām, bet labā puslode – par negatīvām.

Personības kodols pamatvilcienos izveidojas jau pirmsskolas vecumā, tāpēc šinī attīstības posmā mums jāpalīdz bērnam iepazīt, izprast un iedrošināt paust savas emocijas un jūtas.

“Pirmsskolas vecums ir īpaši sensitīvs jūtu sfēras attīstībai, bērna dvēseles “līdzskanējumam” un “saskaņai” ar citu priekiem un bēdām (t.i., jūtu sintonijai). Starp jūtām, priekšstatiem un uzvedību valda sarežģīti mijsakari” [22;102].

Bērna emocionālo attīstību vispirms nosaka viņa attiecības ar māti. Bērns piedzimst nevarīgs, tādēļ ir atkarīgs no mātes.

Ja bērns mātei sagādā prieku, ja viņa baro bērnu, jūtot lielu labpatiku, ja viņa uzsmaida bērnam, mazulis gūst pozitīvas izjūtas. Diemžēl var būt arī tā, ka māte ne visai priecājas par bērna piedzimšanu, tas ir nepatīkams pārsteigums vai pat radījis viņas dzīvē sarežģījumus. Tādā gadījumā sieviete tikai ar prātu saprot, ka bērnam vajadzīga emocionālā tuvība. Tāda māte vienīgi aprūpē – apgērbj paēdina, nomazgā. Mātes attieksme ir spēcīgākais dzinulis, kas “palaiž” bērna emocionālās sfēras attīstību un šo procesu nodrošina. [42;4].

Savukārt, ja bērns atsaucas mātes pozitīvajām emocijām, viņš tās arī stimulē. Jebkuras bērna pozitīvās emocijas dod papildu enerģiju mātei. Ja bērns ir slimīgs, inerts, mātei viņu kopt un stimulēt viņa emocionālo attīstību ir daudz grūtāk. Mātes spontānais, dzirkstošais prieks zūd, jo viņa nesaņem pozitīvu atbildes reakciju – bērna smaidu, dzīvesprieku. Māte nogurst un sāk taupīt savu psihisko enerģiju.

Ja starp māti un bērnu nav pieķeršanās, emocionālās tuvības, bērnam ir ļoti vāji izteikta interese par apkārtējo pasauli vai arī tās vispār nav, jo viņš nejūtas drošs un pārliecināts. Māte ar savu pozitīvo attieksmi rāda, ka viņa bērnam tic, un rosina mazuli izpētīt apkārtējo pasauli. Nomākts, nobijies, nepārliecināts bērns ir neaktīvs pret pasauli, lietām, pret iespēju komunicēties ar cilvēkiem.

Pirmos divus trīs gadus bērns izzina pasauli saskarsmē ar apkārtējiem cilvēkiem. Ja bērnam ir iespēja sastapties ar cilvēkiem, viņš saņem spēcīgākus stimulus un viņa attīstības iespēja krasi paplašinās. Bērns, kurš ir kontaktā tikai ar māti pasauli izzina tikai ar viena cilvēka palīdzību un pozitīvo emocionālo lādiņu saņem tikai no viena cilvēka.

Apmēram divu gadu vecumā sākas socializācijas process, kurā mazulis emocionāli daudz gūst no saviem vienaudžiem. Bērns ir pieradis tikai pie mātes emocionālajām izpausmēm, tāpēc viņam jāpārcējas, ka prieku, bēdas un citas emocijas var paust arī savādāk. Vienaudžu vidū bērns mācās kontrolēt savas emocijas, “nolasīt” cita jūtas un adekvāti reaģēt uz tām. [42;5]

Ja bērns ir trenējies saskarsmes iemaņas pirmsskolas vecumā, skolā daudz sekmīgāk var sākties viņa intelektuālā attīstība, visu savu enerģiju veltot mācībām. Ja šādas pieredzes nav, skolā bērns jūtas apjucis un viņa slodze ir daudzkārt lielāka.

Īpaša nozīme bērna emocionālajā attīstībā ir rotaļai. Tajā bērns ir ne tikai tiešā kontaktā ar citiem, bet arī uztver un pauž emocijas. Rotaļā bērnam ir iespēja iztēloties emocijas – viņš iejūtas lelles, lāča vai daktera lomā un iedomājas, ka viņš ir bēdīgs, priecīgs, ka viņām sāp.

Saskarsmē ar saviem vienaudžiem bērns vingrinās uztvert emocijas, nosaucot tās vārdā. Bērns nesaka: “Es esmu dusmīgs, tāpēc es tev sitīšu!” Viņš vienkārši pieskrien un iesit. Ja bērnam prasa,

kāpēc viņš tā darījis, bērns nosauc darbību (“Viņš man nedeva rotaļlietu!”), nevis emocijas, kuru dēļ tā rīkojās. Spēlējoties ar rotaļlietām, bērns emocijas nosauc, piemēram: “Lelle ir dusmīga.” Pirms izjūtas nav nosauktas, tās nevar regulēt un bērna rīcība ir spontāna, nevadāma. Tāpēc ir labi nosauc dažāda spektra emocijas.

Ja pieaugušie lasa bērnam grāmatas, viņš mācās empātiski līdzpārdzīvot, kas emocionālajā attīstībā arī ir ļoti svarīgi.

Ap četrus gadu vecumu veidojas kauna, nožēlas, taisnīguma izjūta. Godaprāts liek bērnam sadalīt konfektes taisnīgi. Sakumā bērns vārdu “taisnīgi” nepazīst, bet, kad uzzina šis jēdziens viņa apziņā ātri piepildās ar saturu.[42;5]

Emocionālā pasaule ir ļoti svarīga, jo prāts bez attīstītām emocijām un pārdzīvojumiem var nodarīt tikai ļaunu. Pasaule, kurā dzīvotu cilvēki ar augsti attīstītu emocionālo sfēru un ne tik augsti attīstītu intelektu, visticamāk būtu harmoniska un skaista. Mīlestība, žēlums, kauns, spēja just līdzīgu emocijas, bez kurām pasaule nevar eksistēt. Sākumā emocijas palīdz attīstīties intelektam, pēc tam – harmonizē intelekta darbību. Intelektuāli augsti attīstīta pasaule bez emocionālās sfēras būtu nežēlīga. Intelektu var izmantot kā cēliem, tā nekrietniem mērķiem. To, kā tiek izmantots intelekts, nosaka jūtas.

Tāpēc veidojot bērnu personību, jūtas un emocijas nav jāapspiež, bet arvien jāattīsta un jāizkopj.

Secinājumi

1. Emocijas – psihe regulācijas procesi, kas nodrošina cilvēkam iespēju rīkoties mērķtiecīgi un norāda uz notikušā subjektīvo nozīmīgumu saistot izziņas procesus ar personības struktūru.

2. Emocijas palīdz orientēties apkārt notiekošajā, novērtēt priekšmetus un parādības atkarībā no tā, cik tie ir vēlami vai nevēlami, derīgi vai kaitīgi un līdz ar to nosaka mūsu uzvedību.

3. Pirmsskolas vecums ir īpaši sensitīvs jūtu sfēras attīstībai, bērnu dvēseles “līdzskanējumam” un “saskaņai” ar citu priekiem un bēdām (t.i., jūtu sintonijai). Starp jūtām, priekšstatiem un uzvedību valda sarežģīti mijsakari.

4. Apmēram divu gadu vecumā sākas socializācijas process, kurā mazulis emocionāli daudz apgūst no saviem vienaudžiem. Bērns ir pieradis tikai pie mātes emocionālajām izpausmēm, tāpēc viņam jā mācās, ka prieku, bēdas un emocijas var paust savādāk. Vienaudžu vidū bērns mācās, kontrolēt savas emocijas, “nolasīt” citu jūtas un adekvāti reaģēt uz tām.

3. 3- 4 gadus vecu bērnu vecumposma raksturojums

Anatomiski – fizioloģisko īpašību raksturojums.

Pirmsskolas vecuma bērns aug garumā straujāk, nekā pieņemams svarā. Tāpēc augums kļūst slaidāks. 3 - 4 gadu vecumā augums paliek joprojām par stabilāko rādītāju bērnu fiziskajai attīstībai. Lai noteiktu, vai bērna augums atbilst normām, jāreķinās arī ar iedzimtības ietekmi. Atkarībā no bērna tipa izšķir arī atšķirības svarā. Svars palielinās uz muskuļu attīstības rēķina. Šajā vecumā zēniem ir vairāk muskuļu audu, bet meitenēm – taukaudu. Jo spēcīgāki kļūst muskuļi, jo lielāka nepieciešamība pēc kustībām un fiziskās aktivitātes.

Vecumā no 3 - 6 gadiem, ievērojami palielinās muskuļu spēks, ātrums un koordinācija. 4 gadu vecumā nostiprinās līdzsvara sajūta, bet jau daži bērni 5 gadu vecumā var veikt vienlaicīgi divas vai vairākas kustības. Bērni šajā vecumā apgūst tādas kustības kā skriešana, lekšana, notur līdzsvaru. Sarežģītākās kustības (peldēšana, slēpošana, bumbas mešana) bērniem attīstās pateicoties apmācībai.

Attīstība skar arī sīkos plecu un pirkstu muskuļus, sīkā motorika attīstās pakāpeniski, kas neveiklas, neprecīzas kustības nomaina – mērķtiecīgās un precīzās, ļaujot apgūt zīmēt prasmi un darboties ar šķērēm.

Ievērojams izmaiņas notiek ar nervu sistēmu un galvas smadzenēm. 5 gadus veca bērna smadzenes veido 90% no pieauguša cilvēka smadzeņu svara un apjoma. Palielinoties smadzeņu saram un apjomam, palielinās arī nervu šūnu skaits un sakari starp puslodēm un nervu sistēmu. Nervu šūnas, kas savieno puslodes, nodrošina to darbību, kas savukārt dod pamatu jaunam etapam bērnu intelektuālajā attīstībā. Zēniem un meitenēm attīstās atšķirīgi: agra kreisās puslodes dominante ļauj meitenēm ātrāk apgūt valodu. Zēniem agra labās puslodes dominante attīsta kustību aktivitāti.

No maņu orgānu darbības viedokļa pirmsskolēns būtiski neatšķiras no pieauguša cilvēka. Viņš ir rosīgs, kustīgs un izjūt pret visu apkārtējo lielu interesi.

Kognitīvās sfēras raksturojums.

“Par centrālo funkciju, kas nosaka visus pārējos procesus, kļūst atmiņa. Līdz 3 gadiem bērns attīstījās uz apkārtējās pasaules uztveres rēķina, t.i. viņš bija vienotībā ar vidi, un tapa no tās regulēts. Ceturtajā dzīves gadā, pateicoties atmiņai, pieredzei, bērns sāk apgūt savu “Es”, kļūst pietiekoši neatkarīgs no apkārtējās vides”. [45;4]

Bērns ir spējīgs veidot vienkāršas cēloņu – seku sakarības starp notikumiem un parādībām, pat ja tie nav iegūti balstoties uz sajūtu pieredzes.

Jāņem vērā, ka atmiņa šajā vecumā ir netieša: viņš neizvirza mērķi sev, lai iegaumētu. Iegaumēšana notiek viegli un dabīgi, t.i. šajā vecumā dominē galvas smadzeņu labās puslodes struktūras, kas “atbild” par redzes – emocionālo atmiņu.

“Emocionālā atmiņa ir jau izveidojusies un palīdz bērnam iepazīt pasauli. Tas vēsturiski bija ļoti svarīgi, lai izdzīvotu, un turpmāk tieši emocionālā atmiņa palīdz veidot intuīciju” [45;9].

Emocionāli – tēlainā iegaumēšana, mums palīdz iegaumēt visu attēlu kopumā. Šī atmiņas īpatnība ir ļoti svarīga, tā kā bērns vēl nav iepazinis pasauli, un nevar atdalīt svarīgāko no mazsvarīgā. Galvenais nozīmīgais ir bērna interese par priekšmetu, emocionālā atsauce, kuru izraisījis kaut kāds notikums.

Pirmsskolas vecumā veidojas spēja iegaumēt galvenās priekšmetu īpašības un neaizmirst tās pie otršķirīgu pazīmju maiņas, bet tajā pat laikā ir novērojams problēmas, kas izskaidrojamas ar to, ka bērniem ir grūtības atšķirt priekšmetus un bieži tās ir arī neuzmanības problēmas.

“Bērnu intelektuālā attīstība no 3 - 7 gadiem raksturojas ar tēlainās domāšanas veidošanos, kas ļauj bērnam domāt par priekšmetiem, salīdzināt tos domās, pat neredzot” [35;38].

Tēlainā domāšana sāk attīstīties pateicoties simboliem un tēliem, kas nostiprinājušies bērna apziņā līdz 3-4 gadu vecumam.

Pirmsskolēnam tāpat kā jaunākajiem bērniem saglabājas egocentrisms, kas ietekmē domāšanas procesu. Domāšanai raksturīga nespēja atgriezties sākumā.

Trīsgadīga bērna domāšana ir uzskatāmi – dabīgā: bērns risina uzdevumus ar priekšmetu darbību palīdzību. Tas izpaužas uzdevumu veikšanā – konstruēšanā, t.i. konstruē pēc parauga. Bērns konstruē objektu no 2 - 3 dažādu formu detaļām, ko veicis iepriekš pieaugušais.

Ceturtajā dzīves gadā domāšana kļūst jau uzskatāmi tēlainā. Tas nozīmē, ka dažus uzdevumus, bērns jau var risināt ne tikai praktisko darbību procesā ar priekšmetiem, bet arī galvā, balstoties uz tēlainiem priekšstatiem. Tādā veidā, par galveno līdzekli uzdevuma risināšanā kļūst tēls.

Bērnu uztvere 3 - 5 gadu vecumā kļūst aizvien apzināta, mērķtiecīga, analizējoša. Viņš var ilgi vērot, aplūkot, meklēt. Šajā vecumā uztveres attīstību ietekmē runa un domāšana. Sākot aktīvi izmantot īpašību, pazīmju, priekšmetu un parādību stāvokļu raksturojumu, bērns tai pat laikā aktīvi izmanto īpašību, pazīmju un stāvokļu raksturojumu, bērns tai pat laikā izdala sev šos raksturojumus. Apzīmējot vienu priekšmetu ar vārdiem, viņš tai pat laikā to atdala no citiem. Uztvere attīstās kopā ar citiem kognitīviem procesiem.

Šajā vecumā samazinās bērna bailes no verbālām fantāzijām. Iztēles attīstībā dominējošu nozīmi iegūst zīmēšanas, konstruēšanas iemaņu apgūšana, dažādu sižetu rotaļu spēlēšana. Bērns iztēles procesā sāk izmantot plānošanu. Viņš prot pastāstīt, kāds būs viņa darbības, ieceres rezultāts.

Runas attīstība šajā vecumā no 3 - 4 gadiem notiek īpaši ātri. Bērnu runas attīstību nosaka sociāli ekonomiskā vide, kurā aug bērns. “Bērnu vārdu krājums 4 gadu vecumā ir 1500 vārdi ar tendenci pieaugt (5 gadīgam – 2000)” [7; 38]. Bērniem raksturīga egocentriskā runa, kad bērns sarunājas balsī pats ar sevi, nenododot šo informāciju kādam.

Sociālo prasmju raksturojums.

Ap trešo dzīves gadu bērns sevi sāk apzināties kā personību. Bērni sāk palielināt fizisko distanci no vecākiem, pieprasot citus apliecinošus uzmanības veidus – līdzjūtību, sapratni, smaidu, atbalstu. Viņi mērķtiecīgi cenšas realizēt savas ieceres, meklē atbalstu no vecāku puses. Parādās pašapziņa, lepnums par saviem sasniegumiem.

Iepazīstot apkārtējo pasauli, bērns it kā “uzsūc” vecāku uzvedību. Atdarināšana, viegla ietekmējamība – svarīgākās, raksturīgākās īpatnības šim pirmsskolas vecumam.

“Jauni, spilgti iespaidi šajā vecumā, atstāj emocionālu iespaidu uz visu turpmāko dzīvi. Tieši bērnībā pārdzīvotie emocionālie pārdzīvojumi atstāj paliekošu iespaidu uz dzīves uztveri, morāli – ētisko normu un patriotisma jūtu veidošanos” [47; 45].

Vecāku un sociālo prasmju apguve šajā vecumā ir grūti pārvērtējama. Bērns labprāt un enerģiski atkārto viņam emocionāli tuva cilvēka žestus, mīmikas, manieres, runu. Skolotājam nevajadzētu aizmirst šo vecuma īpatnību, jo to var ļoti veiksmīgi pielietot spēlēs, kas vērstas uz savstarpējo attiecību veidošanu vienam pret otru. Jāņem vērā arī tas, ka šajā vecumā (3 -5 gadi) atdarināšana var būt primitīva, līdzīgi mehāniskai kopēšanai, gan precīza un spilgta.

Ceturtā dzīves gada beigās bērns iegūst tādas tikumiskās – gribas īpašības kā: spēja pārvarēt grūtības, mobilizēt spēkus mērķa sasniegšanai, empātija, ievērot pēctecību un noteikumus rotaļspēlēs.

“Pirmsskolnieki labi apgūst savam dzimumam raksturīgo stereotipo uzvedību. Tā tiek apgūta kopā ar vecākiem, vienaudžiem, skolotājiem, vērota televizorā. Trīsgadīgiem bērniem sāk veidoties romantiska pieķeršanās pretējā dzimuma vecākiem, bet tā ir saistīta ar sociāliem un psiholoģiskiem aspektiem” [45; 37].

Neatkarība kopā ar labi attīstītām fiziskām un intelektuālām spējām, runas iemaņām, spēju kontrolēt savas emocijas, ievērojami uzlabo arī bērna sociālo saskarsmi.

Secinājumi

1. Par centrālo funkciju, kas nosaka visus pārējos psihiskos procesus 3 – 4 gadu vecumā kļūst atmiņa. Pateicoties atmiņai, pieredzei bērns sāk apgūt savu “Es”, kļūst pietiekoši neatkarīgs no apkārtējās vides.

2. Šajā vecumā jauni, spilgti iespaidi, atstāj emocionālo iespaidu uz visu turpmāko dzīvi. Tieši bērnībā pārdzīvotie emocionālie pārdzīvojumi atstāj paliekošu iespaidu uz dzīves uztveri, morāli – ētisko normu veidošanos.

3. 3 - 4 gadus veci bērni labi apgūst savam dzimumam steriotipo uzvedību. Šajā vecumā veidojas dzimumidentitāte. Trīsgadīgiem bērniem sāk veidoties pieķeršanās pretējā dzimuma vecākiem. Zēniem jāpārvar neapzināta tieksme uz māti (tā saucamais Edipa komplekss), meitenēm – līdzīga tieksme uz tēvu (Elektras komplekss). Tas ir saistīts ar sociāliem un psiholoģiskiem spēkiem.

4. Šajā vecumā attīstās fiziskās aktivitātes, kuras bērns mācās kontrolēt. Ja to prot, rodas lepnums, prieks, pašcieņa, kas nostiprina *autonomiju*. Asa kritika, darīšana bērnu vietā no pieaugušo puses, rada bērnos *šaubas* gan par pieaugušo taisnīgumu, gan pret paša varēšanu. Sākot no 3 – 4 gadu vecumam bērni iekļaujas darbībās, rotaļās, modelējot dzīves situācijas. Ja pieaugušie ļauj bērnam pašam izvēlēties darbības veidu, netraucē fantazēt, atbild uz viņa jautājumiem, nostiprinās *iniciatīva*, pretēji bērns sāk justies vainīgs par savu darbošanos un viņā veidojas patstāvīga *vainas izjūta*, kas atsevišķos gadījumos rosina agresivitāti un atreibību.

Šajā laikā bērns apgūst prasmes komunicēt ar cilvēkiem. Tāpēc jāpalīdz bērnam, radot iespējas sarunāties, iedrošinot, palīdzēt pārvarēt kautrību, bailes un vainas izjūtu.

4. Mācību darba formu un sociāli emocionālās attīstības iespēju izpēte pirmsskolā

4.1 Pētījuma dalībnieki

Pētījums tika veikts Ogres pilsētas pirmsskolas izglītības iestādes “Dzīpariņš” divās jaunākajās grupās (3 – 4 gadus veci bērni). Respondentu grupa X (eksperimentālā) tika izvēlēta pētījumam, bet grupa Y kā kontrolgrupa. Grupā X ir 18 bērnu, no tiem 6 ir zēni, 12 – meitenes, bet grupā Y ir 16 bērnu, no tiem 6 ir zēni, 12 meitenes. Abas grupas tika komplektētas mācību gada sākumā no 1. jaunākās grupas bērniem vecumā no 3 - 4 gadiem. Grupas X un Y bērni iepriekšējā mācību gadā apmeklēja bērnudārza 1. jaunāko grupu. Grupā Y klāt ir pienākuši 2 jauni mājas bērni. Anketēšanā piedalījās 20 pirmsskolas izglītības iestādes “Dzīpariņš” pedagogi. Kontrolgrupas Y sociāli emocionālo attīstības līmeni vērtēja šīs grupas 2 pirmsskolas skolotājas.

4.2 Pētījuma instrumentārijs

Pētot sociāli emocionālo attīstību, ar skaitļiem un anketām ir par maz, novērošana ilgstošā laika posmā sniedz bagātāku, dziļāku materiālu, parādot dinamiku. Kvantitatīvo metožu iespējas, pētot sociāli emocionālo attīstību atbilstoši izvirzītajiem kritērijiem, ir ierobežots, jo attīstību precīzi izmērīt nevar. Tāpēc pētījumā darba autore balstījās uz kvalitatīvajām metodēm – novērošanu ilgstošā laika posmā.

Ar mērķi noskaidrot un pedagoģiski pamatot mācību darba organizācijas formas un sociāli emocionālās attīstības iespējas pirmsskolā, ievērojot bērnu vecumposma un individuālās īpatnības, tika izmantotas šādas metodes:

- 1) **pedagoģiskā novērošana**, kas notika ar mērķi noskaidrot bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeni;
- 2) **anketēšana**, kuras mērķis bija noskaidrot reālo situāciju mācību darba un tā organizācijas formu izmantošanā un uztvert kopsakarības starp tām un sociāli emocionālās attīstības iespējām pirmsskolā (piedalījās Ogres pilsētas pirmsskolas izglītības iestādes “Dzīpariņš” 20 pedagogi);

3) **formējošais eksperiments**, kura mērķis ir noskaidrot vai mērķtiecīgi strādājot grupā ar sociāli emocionālās sfēras attīstību, tās attīstības dinamika ir izteiktāka.

Lai noteiktu bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeni tika pielietota pedagoģiskā pētījuma metode – novērošana. Tika izmantota **netiešā un nepārtrauktā novērošana**. Netiešā novērošanā piedalījās grupu pirmsskolas skolotājas, kuras veica novērošanu pēc darba autores izstrādātiem kritērijiem (skat. 1. pielikumu). Darba autore novērošanas rezultātus apkopoja un izanalizēja. Tika veikta nepārtrauktā novērošana par respondentu grupas X un Y bērnu sociāli emocionālo attīstību mācību gada laikā. Novērošanas laikā tika atspoguļots bērnu sociāli emocionālās attīstības līmenis 1. pusgadā un 2. pusgadā.

Lai izstrādātu bērnu attīstības vērtēšanas kritērijus *par eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeni* mācību gada sākumā un mācību gada beigās, izmantoju “Sorosa fonds – Latvija” “Soli pa solim” programmu bērniem un vecākiem. Šīs programmas izstrādātos kritērijus bērnu vērtēšanai pielāgoju savam pētījumam par sociāli emocionālo attīstību 3 – 4 gadus veciem bērniem. Darba autore izvēlējās šādus sociāli emocionālās attīstības kritērijus:

- apzinās sevi, savu dzimumu;
- izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem;
- cenšas plānot un realizēt uzsākto;
- ir patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā;
- spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas;
- ievēro citu cilvēku emocijas un intereses.

Mācību gada sākumā tika fiksēta bērnu sociāli emocionālā darbība izmantojot apzīmējumu sistēmu:

+ ir apguvis;

/ attīstās;

- nav novērota.

Lai respondentu grupas prasmes tiktu novērtētas ar + (ir apgūtas), tad bērniem ir jāapzinās sevi, savu ES, savu vietu sabiedrībā, piederību konkrētam dzimumam (meitene vai zēns); jāizrāda pozitīva attieksme pret sevi un citiem (izpalīdzība, iejūtība, ieinteresētība, draudzība); piemīt prasme plānot un realizēt uzsākto (prot izstāstīt kā noritēs darbs un kāds rezultāts tiks sasniegts), plānotais darbs tiek veikts līdz galam; ir patstāvīgs elementārās darbībās pašapkalpošanās jomā (bērni māc rīkoties ar galda piederumiem, zina to pielietošanu, prot saģērbties un noģērbties ar nelielu skolotāja vai auklītes palīdzību, ievēro higiēnas prasības – mazgā rokas, tīra zobus, lieto kabatlakatiņu); spēj kontrolēt savas

negatīvās emocijas (kontrolē savas dusmas, niknumu, agresiju, kā arī prot pārvarēt savas bailes); ievēro citu cilvēku emocijas un intereses (zina nosaukt citu cilvēku emocionālos stāvokļus – dusmīgs, priecīgs, noskumis, un ir vēlme palīdzēt kopīgi pārvarēt negatīvās emocijas – samīļojot, pažēlojot, pārrunājot).

Savukārt, lai respondentu grupas prasmes tiktu novērtētas ar / (attīstās), tad bērni vēl tikai sāk sevi apzināties (“Kas es esmu”), savu Es, savu vietu sabiedrībā, piederību konkrētam dzimumam; pirmsskolēnos sāk veidoties pozitīva attieksme pret sevi un citiem; veidojas prasme plānot savu darbību un uzsāktu darbu realizēt līdz galam; sāk attīstīties patstāvīgas elementārās darbības pašapkalpošanās jomā; vēl neprot kontrolēt savas negatīvās emocijas; neizprot citu cilvēku emocijas un intereses.

Vērtējumu - (nav novērotas) liek tad, ja bērns neapzinās sevi, savu Es, savu piederību konkrētam dzimumam (nespēj pateikt vai viņš ir zēns vai meitene); nav izveidojusies pozitīva attieksme pret sevi un citiem; neprot plānot (darbība ir haotiska), darbs tiek iesākts, bet nepabeigts; nav patstāvīgu elementāru darbību pašapkalpošanās jomā (pats nevar saģērbties un noģērbties, bet gaida, ka viņa vietā to izdarīs skolotāja vai auklīte, mazgājot rokas sasalpina drēbes, neprot rīkoties ar zobu birsti); nekontrolē savas dusmas, agresiju (sit un kož grupas bērniem), straujas garastāvokļu maiņas, kas netiek kontrolētas; nav adekvāta reakcija uz citu cilvēku emocijām, neievēro citu intereses.

Anketu skolotājiem darba autore izvēlējās kā papildus ilustratīvo materiālu savam pētījumam.

Lai noskaidrotu citu skolotāju domas, pieredzi, kādas mācību darba formas viņi izmanto nodarbībās un ārpusnodarbību laikā attīstot sociāli emocionālo sfēru, pirms pētījuma uzsākšanas, bakalaura darba autore izveidoja anketu skolotājiem.

Anketa veidota no divām jautājuma grupām. Pirmajā grupā ir ietverti jautājumi par sociālajām prasmēm. Otrajā grupā – par mācību darba organizācijas formām, jo viens no pētījuma uzdevumiem ir izpētīt 3 – 4 gadus vecu bērnu sociālo prasmju un emociju apguves iespējas pirmsskolā. Pedagogiem vajadzēja atbildēt gan uz strukturiāliem, gan uz nestrukturiāliem jautājumiem. Skolotājiem nepieciešams uzmanīgi izlasīt katru no anketas jautājumiem un izvēlēties vienu no piedāvātajiem atbilžu variantiem, atzīmējot to ar krustiņu.

Anketa, darba autorei palīdzēja noskaidrot skolotāju viedokli, pieredzi par šādiem jautājumiem:

- kas ir socializācija;
- kādas sociālās prasmes ir jāapgūst pirmsskolā;
- kādas svarīgākās sociālās prasmes ir nepieciešams apgūt 3 – 4 gadus veciem bērniem;
- kādas mācību darba organizācijas formas pedagogi visbiežāk izmanto, lai attīstītu bērnos sociālās prasmes;

- kādas īpatnības jāievēro, izvēloties mācību darba organizācijas formas pirmsskolā;
- vai pedagogu darbā pārsvarā dominē viena mācību darba organizācijas forma vai vairākas;
- kādas mācību darba organizācijas patīk bērniem;
- kādās nodarbībās parasti tiek apgūtas sociālās prasmes.

Pētījuma gaitā bakalaura darba autore, lai apstiprinātu un pierādītu izvirzīto hipotēzi, ka sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība noris izteiktāk, ja:

- tiek ņemtas vērā pirmsskolas vecumposma attīstības īpatnības;
- izvēlēti atbilstoši darbības veidi sociālo prasmju un emociju apguvei;
- mērķtiecīgi tiek vadīta sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība nodarbību un ārpusnodarbību laikā.

Darba autore kā pārliecinošu hipotēzes pārbaudes līdzekli izvēlējās aktīvu pētīšanas veidu – eksperimentu. Eksperiments noritēja visa mācību gada laikā no septembrim līdz maijam.

Pirms eksperimenta uzsākšanas tika izvēlētas divas Ogres pilsētas pirmsskolas izglītības iestādes “Dzīpariņš” divās jaunākās grupās (3 - 4 gadus veci bērni). Viena no tām ir eksperimentālā, bet otra – kontroles grupa.

Eksperimentālā grupa paredzēta ticamu statistisku atkarību starp *pētāmajiem mainīgajiem* konstatācijai. Šajā pētījumā *pētāmais mainīgais* ir bērnu sociāli emocionālā līmeņa attīstība. Kontroles grupa paredzēta, lai iegūtos datus salīdzinātu ar eksperimentālās grupas iegūtajiem datiem.

Lai pierādītu hipotēzes patiesumu, eksperimentālajā grupā darba autore, kā *mainīgo lielumu* izvēlējās mērķtiecīgi vadītas nodarbības un ārpusnodarbības ar atbilstoši izraudzītām mācību darba organizācijas formām, kā varbūtējo sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstības nosacījumu. Savukārt kontroles grupā nekas netika mainīts. Eksperimenta beigās tika novērtētas un salīdzinātas izmaiņas, starp *pētāmajiem mainīgajiem* šajās grupās.

Ja eksperimentālajā grupā šīs izmaiņas būs lielākas nekā kontroles grupā, tad viens no nosacījumiem sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstībā ir mērķtiecīgi vadītas nodarbības ar atbilstoši izraudzītām mācību darba organizācijas formām.

Eksperiments tika organizēts pēc “līdz un pēc” tipa plāna. Pirms un pēc eksperimenta tika novērtēts bērnu sociāli emocionālais līmenis pēc izstrādātajiem kritērijiem (skat. 1. pielikumu). Līdz ar to tiek noraidīts, ka atklātās atšķirības starp eksperimentālo un kontroles grupu eksperimenta beigās ir jau pastāvējušas eksperimenta sākumā.

Pētījuma secinājumi izriet no visu metožu rezultātu apkopojuma.

4.3 Bērnu sociālās un emocionālās attīstības līmeņa vērtējums pirms pētījuma

Sociālās prasmes un emocijas ir nepieciešamas cilvēkam sociālajā mijiedarbībā. Veidojoties bērna attiecībām ar citiem cilvēkiem, vienaudžiem, tiek apgūtas sociālās prasmes un emocijas. Pirmsskolas izglītība ir pirmā izglītības pakāpe, kurā bērns sāk apgūt šīs prasmes un iemaņas.

Katram vecumposmam ir savas īpatnības, katram bērnam – savas individuālās īpatnības, ko nosaka iedzimtība, sociālie apstākļi un iepriekšējā pieredze.

Tāpēc pirms pētījuma uzsākšanas mācību gada sākumā 1. pusgadā darba autore, lai noteiktu katra bērna sociāli emocionālās attīstības līmeni izmantoja izstrādātos bērnu attīstības vērtēšanas kritērijus (skat. 1. pielikumu):

- apzinās sevi, savu dzimumu;
- izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem;
- cenšas plānot un realizēt uzsākto;
- ir patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā;
- spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas;
- ievēro citu cilvēku emocijas un intereses,

un kuri tika fiksēti izmantojot apzīmējumu sistēmu:

+ ir apguvis;

/ attīstās;

- nav novērota.

Savukārt, tādu pašu sociāli emocionālās attīstības līmeņa vērtējumu pēc bakalaura darba autores izstrādātajiem kritērijiem veicas kontrolgrupas Y abas grupas skolotājas.

Iegūtos datus darba autore gan eksperimentālajai grupai X, gan kontrolgrupai Y apkopoja, salīdzināja un analizēja pēc šādas shēmas: tika ņemts katrs kritērijs atsevišķi pa vienam. Tajos fiksētos apzīmējumus (+ ir apgūts, / attīstās, - nav novērots) saskaitīja katru atsevišķi kopā, un tad par katru kritēriju autore izdarīja savu kopsavilkumu un secinājumus.

Mācību gada sākumā (1. pusgadā) veicot diagnosticēšanu respondentu grupai X tika iegūti sekojoši dati (skat. Tabulu Nr. 1).

Bēru vārds	Apzinās sevi, savu dzimumu	Pozitīva attieksme pret sevi un citiem	Ceņšas plānot un realizēt uzsākto	Ir patstāvīgs elementārās darbības pašapkalpošanās jomā	Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas	Ievēro citu cilvēku emocijas un intereses
A	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
B	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)
C	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
D	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
E	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
F	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
G	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
H	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
I.	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
J	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
K	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
L	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
M	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	- (nav novērots)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
N	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
O	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
P	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
R	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
S	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
+ ir apgūts	11	11	4	8	7	9
/ attīstās	5	7	7	10	8	9
- nav novērots	2	-	7	-	3	1

1. tabula **Sociālās un emocionālās attīstības vērtējums 1. pusgadā eksperimentālai grupai X**

Tabula Nr.1 uzskatāmi parāda katra respondentu grupas X bērna sociāli emocionālo attīstību mācību gada sākumā. Darba autore apkopoja datus pēc izvirzītajiem kritērijiem un ieguva šādus rezultātus:

11 no grupas bērniem sāk apzināties sevi, savu dzimumu. Pieciem tā attīstās un tikai diviem – nav novērota. Šajā vecumā bērni labi apgūst savam dzimumam stereotipo uzvedību, veidojas

dzimumidentitāte. Tā, piemēram, darba autore no rīta sveicinot meiteni D. viņai saka: “Labrīt, manu saulīt!” uz ko meitene D. viņai atbild: “Es neesmu nekāda saulīte! Es esmu meitene!” vai “Es esmu D.”. Savukārt, zēns A. runājot par meitenēm saka: “Viņš negrib ģērbties!” vai “Viņš man nedot mantiņas!” Ar bērniem, kuriem ir grūtības apzināties sevi, savu dzimumu, īpaši, būtu jāpiestrādā individuāli, apgūstot tādas tēmas kā “Es pats”, “Es un mans ķermenis”, “Ko prot mans rociņas” u.c. Tas palīdzēs bērniem labāk apzināties sevi un citus, veidot piederību konkrētam dzimumam.

Negatīva attieksme pret sevi un citiem nav novērota nevienam no respondentu grupas bērniem. Lielākā daļa bērnu to ir apguvuši vai tā attīstās. Tomēr grupas audzinātājiem nevajadzētu “skopoties” ar pozitīviem vērtējumiem, kaut vai par niecīgāko- pareizi veikto darbiņu. Tas paaugstinās bērna pašapziņu. Pozitīva attieksme pret citiem jāizraisa izceļot katra bērna nozīmīgumu, individualitāti, protams, nepārspīlējot.

3 – 4 gadus veci bērni vēl neprot plānot un novest uzsākto darbu līdz galam. Tas ir saistīts ar šī vecuma bērnu psihiskajām īpašībām. Viņi vēl neprot noturēt ilgstoši savu uzmanību uz kādu lietu vai darbiņu, ko arī pierāda iegūtie dati. No grupas tikai četri bērni ir apguvuši šo prasmi un 14 bērniem tā nav novērota vai tā attīstās. Tāpēc ar audzinātāju sistemātisku un mērķtiecīgu nodarbību plānošanu var panākt, lai bērni savu uzmanību tīši piesaistītu kādam darbam un to novestu līdz galam. Šeit liela nozīme ir bērnu motīvu un motivācijas veidošanai.

Vērtējot, kā bērni ir apguvuši prasmi patstāvīgi veikt elementārās pašapkalpošanās darbības, nākas secināt, ka no visiem grupas bērniem tikai 8 ir apguvuši šīs prasmes, bet pārējiem tās ir jāattīsta. Vislielākās grūtības bērniem sagādā ģērbšanās. Ejot pastaigāties, noģērbjoties vai saģērbjoties pirms un pēc diendusas, bērni gaida, kad viņu vietā, to izdarīs- audzinātājas vai auklīte. Tas ir izskaidrojams, ka ģimenē bērnam netiek attīstītas šīs prasmes. Vecāki uzskata, ka bērns vēl ir par mazu vai laika trūkuma dēļ viņiem to ir izdarīt daudz ātrāk. Savukārt, lielu prieku bērnos izraisa roku mazgāšana un zobu tīrīšana pēc pusdienām.

Šajā vecumā bērni tikai sāk apzināties sevi, savas emocijas, tāpēc viņi vēl neprot kontrolēt tās. Tikai 7 no eksperimentālās grupas bērniem ir apguvuši šo prasmi, bet 11 bērniem tā vēl ir jāapgūst. Tas ir likumsakarīgi, jo tuvojoties trešā dzīves gada krīzei, afektīvās reakcijas sastopoties ar grūtībām ir novērojamas daudz biežāk. Bērns cenšas izdarīt kaut ko patstāvīgi, viņam tas neizdodas, vajadzīgajā brīdī blakus nav pieaugušā, kas palīdzētu. Tādā situācijā ļoti iespējama emocionālā izlāde. Piemēram, bērns cenšas patstāvīgi saģērbties, viņam tas neizdodas, viņš sāk dusmoties un niķoties, kaut ko kliegt. Dusmas un niknums var būt par iemeslu tam, ka pieaugušie nepievērš pietiekamu uzmanību vai ir aizņemti ar savām nodarbēm tieši tajā laikā, kad bērns cenšas piesaistīt viņu uzmanību. Tāpēc grupas audzinātājiem jāpalīdz bērnam pieņemt savus pārdzīvojumus, izlīdzināt dažādu emocionālo traumu

izraisīto nelīdzsvarotību, pārvarēt traucējošos emocionālos stāvokļus (bailes, dusmas u.c.), iemācīt pārvaldīt savas emocijas adekvāti situācijai.

No 18 grupas bērniem ievēro citu emocijas un intereses, 9 vēl jāattīsta un tikai vienam tās nav novērotas.

Lai bērniem veidotos šī prasme, viņiem vispirms ir jāizprot pašiem sevi un tikai tad arī citu emocijas viņiem būs izprotamas. Vislielākās grūtības bērniem sagādā ievērot citu intereses, jo šī grupa ir nokomplektēta gada sākumā, un bērniem vēl ir nepieciešams adaptēties jaunajā grupiņā un pierast pie audzinātājiem, viņu prasībām.

Bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeņa novērtējums gada sākumā un iegūtie diagnosticēšanas rezultāti, pētījuma autorei un grupas skolotājiem dot priekšstatu par tām prasmēm, kurām būtu jāpievērš lielāka uzmanība nodarbību, ārpusnodarbību laikā.

Prasmes, kuras nepieciešams attīstīt, nostiprināt, vingrināt visa mācību gada laikā šīs grupas bērniem, ir sekojošas:

- 1) prasme plānot un novest iesākto darbu līdz galam;
- 2) pašapkalpošanās prasmes;
- 3) negatīvo emociju kontrolēšana, citu cilvēku emociju un interešu ievērošana.

Savukārt, diagnosticējot kontrolgrupu Y par sociāli emocionālo attīstību mācību gada sākumā 1. pusgadā pēc izvirzītajiem kritērijiem (skat. 1. pielikumu) pēc grupas pirmsskolas skolotāju vērtējuma tika iegūti sekojoši dati (skat. Tabulu Nr. 2).

Tabula Nr.2

Bērnu vārds	Apzinās sevi, savu dzimumu	Pozitīva attieksme pret sevi un citiem	Cenšas plānot un realizēt uzsākto	Ir patstāvīgs elementārās darbības pašapkalpošanās jomā	Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas	Ievēro citu cilvēku emocijas un intereses
A	- (nav novērots)	- (nav novērots)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
B	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
C	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)
D	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
E	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
F	- (nav novērots)	- (nav novērots)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
G	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
H	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
I	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
J	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)

K	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
L	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
M	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
N	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
O	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
P	/ (ir apgūts)	- (nav novērots)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
+ ir apgūts	10	7	0	0	0	0
/ attīstās	3	5	7	16	4	6
- nav novērots	3	4	9	0	12	10

2. tabula **Sociālās un emocionālās attīstības vērtējums 1. pusgadā kontrolgrupai Y**

Apkopojot Tabulas Nr. 2 kontrolgrupas Y sociāli emocionālās attīstības vērtējuma datus mācību gada sākumā 1. pusgadā tika iegūti šādi rezultāti:

No 16 grupas bērniem 10 bērnu apzinās sevi, savu dzimumu, 3 bērniem – sevis apzināšanās un piederība konkrētam dzimumam vēl tikai veidojas un trijiem – šī piederības izjūta nav novērota.

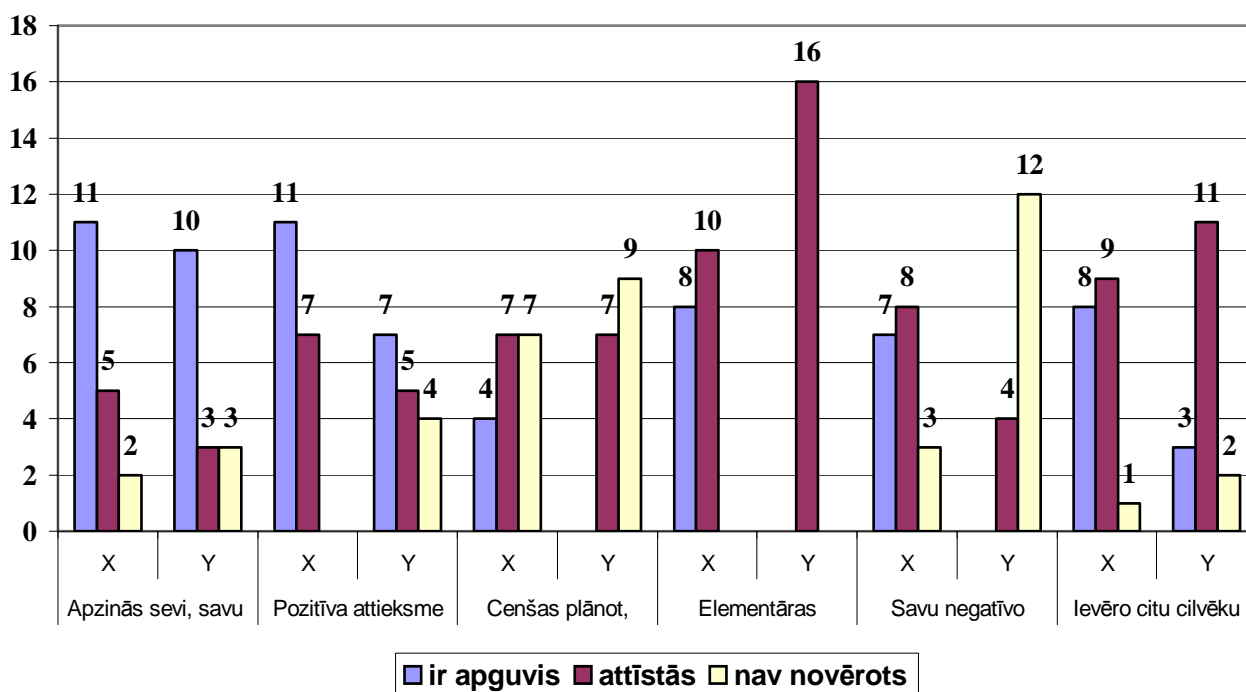
Pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem grupā izrāda 7 bērni, pieciem- tā attīstās, četriem - nav novērota.

Grupā skolotājas uzskata, ka neviens no grupas bērniem nav apguvis prasmi plānot un realizēt uzsākto, jo 9 bērniem šī prasme vēl tikai attīstās, bet 7 nemaz nav novērota.

Pēc skolotāju domām - patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā ir jāattīsta un jāpildinveido visiem 16 grupas bērniem.

Tabulas Nr. 2 dati liecina, ka savas negatīvās emocijas neprot kontrolēt neviens no kontrolgrupas bērniem, jo 12 bērniem šī prasme nav novērota, un tikai četriem – attīstās. Tāpat arī citu cilvēku emociju un interešu ievērošana, grūtības sagādā visiem no grupas bērniem. Diagnosticēšanas rezultāti parādīja, ka tikai 3 bērni atpazīst un ievēro citu cilvēku emocijas, intereses, pārējiem 13 šīs iemaņas vēl jāattīsta un jāpildinveido.

Pēc abu pētījumā iesaistīto grupu (X un Y) datu apkopošanas un izanalizēšanas, bakalaura darba autore pirms pētījuma uzsākšanas salīdzināja eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y sociāli emocionālās attīstības vērtējuma datus, kuri iegūti mācību gada sākumā (skat. 4.1 diagrammu), lai ar to noraidītu, ka atklātās atšķirības starp eksperimentālo un kontrolgrupu pētījuma beigās ir jau pastāvējušas pētījuma sākumā.

4.1 diagramma **Sociāli emocionālās attīstības vērtējuma salīdzinošie rezultāti mācību gada sākumā 1. pusgadā eksperimentālajai grupai X un kontrolgrupai Y**

Dotā diagramma parāda, ka abās grupās gandrīz visi bērni – 11 X grupā un 10 Y grupā – apzinās sevi, savu piederību konkrētam dzimumam. Pozitīva attieksme pret sevi un citiem ir izveidojusies 11 X grupas un 7 Y grupas bērniem. Pārējiem eksperimentālās un kontrolgrupas bērniem šīs prasmes vēl jāattīsta.

Gan eksperimentālajā, gan kontrolgrupā bērniem ir jāapgūst prasmi plānot un realizēt uzsākto, jo tikai 4 bērni to ir apguvuši X grupā, bet Y grupā – neviens. Pārējiem 14 X grupas un 16 Y grupas bērniem – jāattīsta.

Patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā ir apgūtas 8 bērniem X grupā, Y grupā – nevienam. 10 bērniem X grupā un 16 bērniem Y grupā – attīstās.

Savas negatīvās emocijas prot kontrolēt 7 no X grupas respondentiem, Y grupā – neviens. 8 bērniem X grupā un tikai 4 bērniem – attīstās. 3 bērniem X grupā un 12 bērniem Y grupā šī prasme nemaz nav novērota.

Citu cilvēku emocijas un intereses ievēro 8 – X grupas respondenti un Y grupā – 3, 9 X grupas un 11 Y grupas respondentiem šī prasme vēl jāattīsta.

Veicot abu grupu sociāli emocionālās attīstības vērtējuma salīdzināšanu mācību gada sākumā pirms pētījuma uzsākšanas darba autore nonāca pie šādiem secinājumiem:

Eksperimentālās un kontrolgrupas sociāli emocionālās attīstības vērtējuma rezultāti samērā līdzīgi ir šādos kritērijos:

- 1) apzinās sevi, savu dzimumu;
- 2) izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem;
- 3) cenšas plānot un realizēt uzsākto;

Savukārt, vērtējuma rezultāti atšķiras:

- 1) ir patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā;
- 2) spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas;
- 3) ievēro citu cilvēku emocijas un intereses.

Tāpēc darba autore izvirzīja uzdevumu izpētīt dažādas mācību darba formas, kas nodrošinātu sociāli emocionālo attīstību bērniem vecumā no 3 - 4 gadiem, un pētījuma gaitā apstiprināt un pierādīt, ka caur mērķtiecīgi vadītām nodarbībām un ārpusnodarbībām ar atbilstoši izraudzītām mācību darba organizācijas formām, bērnu sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība noris izteiktāk.

4.4 Pētījuma procedūra

Bakalaura darba autore, lai noskaidrotu, kādas mācību darba formas izmanto citi pirmsskolas pedagogi, attīstot bērnu sociāli emocionālo sfēru, izveidoja anketu skolotājiem (skat. 2. pielikumu), kuru aizpildot pedagogi palīdzēja labāk izprast pētāmās problēmas būtību un sociāli emocionālās attīstības iespēju pirmsskolā. Anketā tika piedāvāti gan strukturāli, gan nestrukturāli jautājumi par sociālajām prasmēm un mācību darba organizācijas formām.

Lai aizpildītu anketu, skolotājiem nepieciešams uzmanīgi izlasīt katru no jautājumiem. Ja anketas jautājums ir strukturāls, tad jāizvēlas viens no piedāvātajiem atbilžu variantiem un to jāatzīmē ar krustiņu. Savukārt, ja jautājums ir nestrukturāls, tad tajā ir jāuzraksta savas domas.

Anketa skolotājiem, tika piedāvāta aizpildīt, pēc bērnu sociāli emocionālā līmeņa noteikšanas mācību gada sākumā, lai izvērtējot skolotāju sniegtās atbildes par mācību darba organizācijas formu izmantošanas iespējām pirmsskolā, darba autore izanalizējot skolotāju piedāvātos atbilžu variantus, varētu tos izmantot pētījuma gaitā strādājot pie bērnu sociālo prasmju un emociju attīstības.

Anketēšanā piedalījās 20 pirmsskolas izglītības iestādes "Dzīpariņš" pedagogi.

Analizējot anketas rezultātus, tika iegūti sekojoši dati.

Darba autore izvēlējās pirmo anketas jautājumu kā nestrukturālu, lai redzētu vai aptaujātie pedagogi izprot vai neizprot “socializācijas” jēdzienu, un varētu parādīt šajā jautājumā savas zināšanas, izpratni.

Atbildot uz pirmo jautājumu, kas, jūsuprāt, ir socializācija, tika sniegtas šādas atbildes:

- process, kas palīdz bērnam tapt par pilnvērtīgu sabiedrības locekli;
- ietekmju kopums, kas nosaka personības attīstību;
- indivīda tapšana par kādas sabiedrības locekli;
- process, kurā indivīds apgūst uzvedības modeļus, sociālās normas un vērtības, kas nepieciešamas viņa veiksmīgai funkcionēšanai sabiedrībā.

Šīs atbildes uz pirmo jautājumu parāda, cik “socializācija” ir plašs jēdziens, un katrs no respondentiem to izprot savādāk. Savukārt, divas no respondentēm bija atbildējušas, ka nezina, kas ir socializācija.

Atbildot uz otro nestrukturālo jautājumu anketā, kādas sociālās prasmes, jūsuprāt, ir jāapgūst pirmsskolā?

Skolotāji uzskata, ka pirmsskolā bērniem ir jāapgūst šādas sociālās prasmes, kuras nepieciešamas jebkuras sociālās lomas izpildei:

- sadarbība;
- saskarsme;
- pašapziņa;
- savu un citu emociju izpratne;
- negatīvo emociju kontrole;
- empātija;
- pašpaļāvība;
- atbildības uzņemšanās;
- radoši domāt;
- lēmumu pieņemšana.

Pēc sniegtajām atbildēm, bakalaura darba autore sociālo prasmju apguvi pirmsskolā nosacīti var iedalīt četrās grupās:

- prasmes, kas veicina sevis iepazīšanu, pašcieņu, pašvērtējumu;
- prasmes, kas veicina saskarsmi un sazināšanos ar citiem cilvēkiem;
- prasmes, kas veicina sadarbību;
- prasmes spriest, pieņemt lēmumus un risināt problēmas.

Sniedzot atbildes uz anketas trešo nestrukturālo jautājumu, nosauciet, Jūsaprāt, svarīgākās sociālās prasmes 3 – 4 gadus veciem bērniem?

Par vissvarīgākajām prasmēm 3 - 4 gadus veciem bērniem tiek uzskatītas: pašapziņas veidošanās, savu emociju apzināšanās un kontrole, citu interešu ievērošana, pašapkalpošanās prasmju attīstība, darbības plānošana un iesāktā darba pabeigšana.

No dotajām atbildēm izriet, ka skolotājas par nozīmīgākajām sociālajām prasmēm uzskata saskarsmi un sadarbību, tad tikai pašapziņas, patstāvības, domāšanas un emociju apzināšanos.

Sociālo prasmju saturu veido prasmes izteikt savu domu un uz klausīt otru, prasmes ievērot noteikumus un strādāt grupā, prasme vērtēt sevi un citus, kā arī savstarpējā cieņa, izpratne un iecietība.

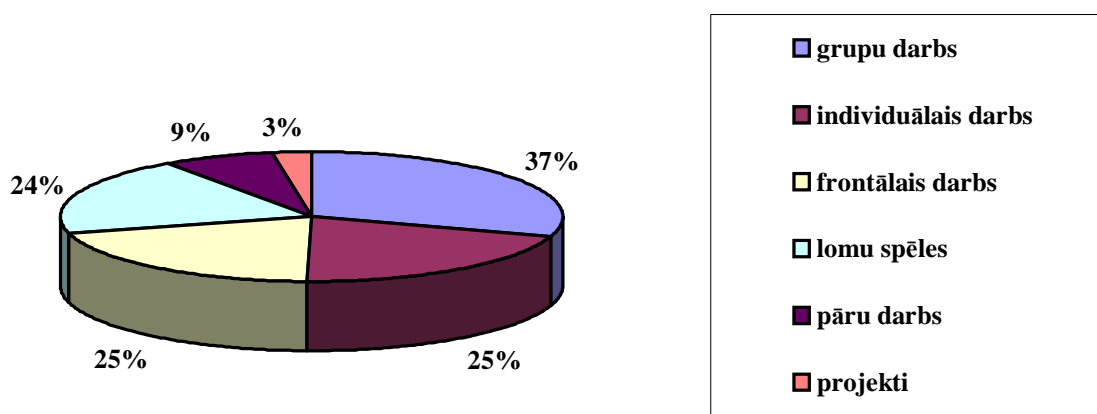
Pēc darba autores domām sociālās prasmes nepieciešamas cilvēku sadarbībai. Tās palīdz sekmīgi darboties grupā. Sociālās prasmes dod iespēju katram izmantot savu pieredzi un mācīties vienam no otra, veidot savu pašapziņu, interesi un rūpēties par otru, par grupas kopējo rezultātu.

Sociālās prasmes nepastāv katra par sevi, atrauti cita no citas. Tās aplūkojamās sistēmā. To nosaka mācību darba forma, kurā tās realizējas.

Anketas ceturtais strukturālais jautājums parādīja, kādas no mācību darba organizācijas formām pedagogi visbiežāk izmanto, lai bērnos attīstītu sociālās prasmes.

Aptaujā par izmantotajām mācību darba organizācijas formām pedagogi atzīst, ka visbiežāk izmanto grupu darbu (37%), mazākā apjomā individuālo darbu (25%) un frontālo darbu (25%), lomu spēles (24%), pāru darbu (9%), kā citu atbildi skolotāji ir ierakstījuši – projektu darbu (3%) (skat. 4.2 diagrammu).

4.2 diagramma

4.2 diagramma Skolotāju visbiežāk izmantotās darba organizācijas formas mācību nodarbībās

Izmantojot grupu darbu, skolotāji liek bērniem vairāk runāt, pārrunāt savu domu gaitu, veikt praktiskos darbus un pētīt. Tā būtība ir arī noteiktu bērna sociālo prasmju veidošana. Taču jāatzīmē arī tas, ka diezgan daudz tiek izmantots frontālais darbs un individuālais darbs, kas neveicina prasmi sadarboties, strādāt komandā. Skolotāji atzīst, ka ļoti maz tiek izmantots projektu darbs tikai 3%.

Protams, skolotāji uzrādīja tikai visbiežāk izmantotās mācību darba organizācijas formas. Tas nenozīmē, ka citas mācību darba organizācijas formas pavisam netiek izmantotas. Tās izmanto, tikai samērā maz.

Piektais nestrukturālais anketas jautājums, palīdz izprast, kādas īpatnības jāievēro, izvēloties mācību darba organizācijas formas pirmsskolā ?

Izvēloties mācību darba organizācijas formas, skolotāji ievēro šādas pirmsskolas vecuma bērnu īpatnības:

- bērnu vecuma īpatnības (18 skolotāji no 20 aptaujātajiem);
- bērnu individuālās īpatnības (15 skolotāji no 20 aptaujātajiem).

Darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem skolotājiem ir jāatceras, ka viens no pirmsskolas perioda psihiskās attīstības priekšnosacījumiem ir lom un sižeta rotaļu spēlēšana (bērni sevi sāk identificēt ar noteiktām lomām, sāk ievērot rotaļu noteikumus, seko tiem līdzī, tādejādi attīstot paškontroli un normu izpratni, apgūst sociālās uzvedības normas). Šī perioda psihiskā attīstība ir pamatā pārējo periodu rezultātiem.

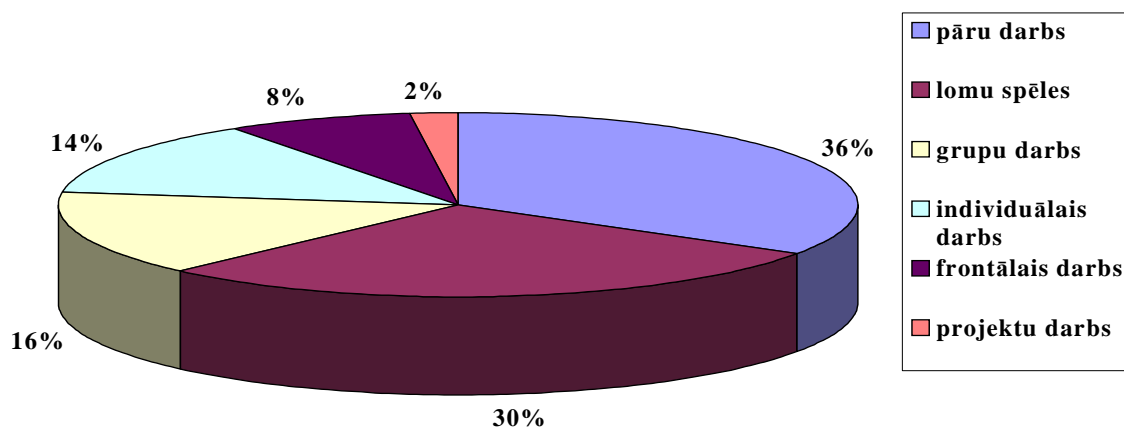
Tāpēc nodarbībās un ārpusnodarbību laikā, attīstot sociālās prasmes ir jāņem vērā šī vecuma bērnu īpatnības.

Lai noskaidrotu pedagogu darba pieredzi, kādas mācību darba organizācijas formas pārsvarā dominē viņu darbā, darba autore sesto jautājumu izvēlējās kā nestrukturālu.

Tā kā pirmsskolas vecuma bērnu uzmanība ir nenoturīga, netīša, attīstīta konkrētā domāšana, tad visi 20 aptaujātie skolotāji pielieto savā darbā vairākas mācību darba organizācijas formas. Neviens skolotājs neaizraujas ar vienas konkrētas mācību darba organizācijas formas pielietošanu mācību un audzināšanas procesā. Mācību darba organizācijas formu daudzveidība izraisa bērnos aktivitāti, interesi, vēlmi darboties.

Aptaujā ar septītā strukturālā jautājuma palīdzību, tika noskaidrots skolotāju viedoklis, kuras no mācību darba organizācijas formām pēc skolotāju domām patīk bērniem vislabāk. Tika iegūti šādi dati (skat. 4.3 diagrammu).

4.3 diagramma

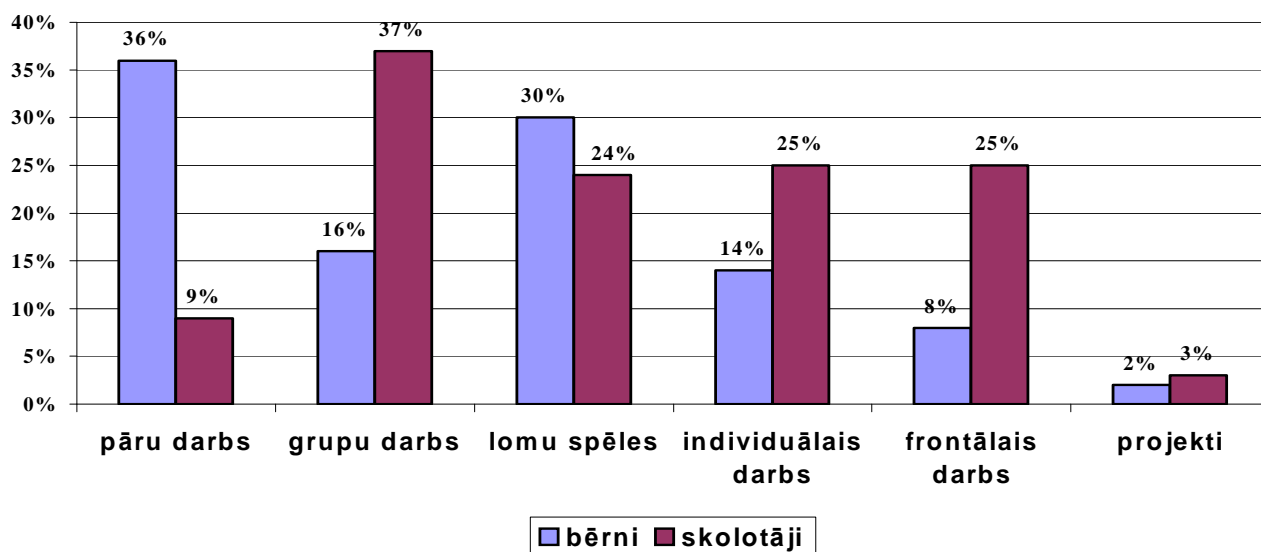

4.3 diagramma **Skolotāju viedoklis par bērniem pieņemamākajām mācību darba organizācijas formām**

Dotā diagramma atspoguļo, ka pēc skolotāju domām bērni vēlas strādāt pāru darbā (36%), nedaudz mazākā apjomā - lomu spēles (30%), grupu darbā (16%), individuāli (14%), frontāli (8%), projektu darbā (2%).

Savukārt, 4.4 diagramma parāda atšķirību starp skolotāju un bērnu viedokļiem izvēloties mācību darba organizācijas formas.

4.4 diagramma

4.4 diagramma **Skolotāju un bērnu viedokļi izvēloties mācību darba organizācijas formas**

Salīdzinot bērnu un skolotāju atbildes, varam secināt, ka vislielākās atšķirības ir vērojamas frontālajā un individuālajā darbā. Pedagogi saprot, ka šīs metodes bērniem ne īpaši patīk, taču darbā to pielieto diezgan bieži. Visi piekrīt un par būtiskāko izvēlas grupu darbu. Pēc autores domām, tā ir viena no mācību darba organizācijas formām, tā pat kā pāru darbs un lomu spēles, kas tiešā veidā veicina pirmsskolēnu sociālo prasmju apguvi.

Atbildot uz anketas pēdējo nestrukturālo jautājumu, kādās nodarbībās jūs parasti apgūstat sociālās prasmes? Neviens no respondentiem nav īpaši izdalījis kādu nodarbību. Visi no 20 respondentiem uzskata, ka sociālo prasmju apguve notiek nemitīgi gan rotaļnodarbību gan ārpusnodarbību laikā.

Apkopojot skolotāju atbildes var secināt, ka skolotāji izprot pētāmās problēmas būtību. Interesanti būtu veikt pētījumu lielākam respondentu skaitam, jo 20 pedagogu viedoklis ir ļoti subjektīvs.

Skolotāju visbiežāk izmantotā mācību darba organizācijas forma ir grupu darbs (37%), tad nedaudz mazākā apjomā frontālais darbs (25%) un individuālais darbs (25%). Savukārt, bērni visvairāk vēlējas strādāt pāros (36%) un nedaudz mazāk -lomu spēles (30%). Šo bērnu vēlmi skolotājiem jāņem vērā organizējot mācību un audzināšanas procesu, jo grupu darbs un lomu spēles uzlabo mācību darbu. Šīs mācību darba organizācijas formas ietekmē bērnu sociālo aktivitāti un prasmju apguvi.

Tomēr nākas secināt, ka sociālo prasmju apguve pirmsskolā netiek apzināti vadīta un organizēta, galvenais ir un paliek mācīšanās prasmju, iemaņu un zināšanu apguve.

Pedagoģiskajā darbā ar pirmsskolas vecuma bērniem ir jāievēro visu darbības veidu un organizācijas formu līdzsvars. Būtiskākais pedagoģiskā darba plānošanas mērķis ir noteikt to laiku, kad bērns visefektīvāk varētu apgūt jaunas darbības, jēdzienus, kā arī noteikt tos paņēmienus, kuri visefektīvāk bērnam ļautu darboties.

Bērni mācās un attīstās mijiedarbībā ar savu vidi. Viņus ietekmē pieaugušo attieksme, teiktais. Mācīšanās notiek dažādās ikdienā veicamajās aktivitātēs, piemēram, ēdienreizēs, atpūtā, darba grupā, individuālajās rotaļās un sarunās ar pieaugušajiem un bērniem, cilvēku, lietu vai dabas parādību novērojumos u.c.

Tāpēc, bakalaura darba autore balstoties uz mācību gada sākumā (1. pusgadā) veiktā bērnu sociāli emocionālā attīstības līmeņa vērtējuma rezultātiem eksperimentālajā grupā X un anketā sniegtajām skolotāju atbildēm, mācību gada laikā, darbā ar 3 - 4 gadus veciem bērniem eksperimentālajā grupā, attīstot sociāli emocionālo sfēru, izmantoja šādas mācību darba organizācijas formas: grupu darbu, lomu spēles, individuālo un frontālo darbu.

Tālāk tiek piedāvāts viens no autores vadītajiem nodarbību konspektiem 3 - 4 gadus veciem bērniem sociālo prasmju apguvei. Nodarbība tika vadīta ārpusnodarbību laikā.

Nodarbību konspekts sociālo prasmju apguvei 3 - 4 gadus veciem bērniem

Nodarbības uzdevumi: veidot noturīgu interesi vienam pret otru; attīstīt savstarpējās sadarbības spējas; pilnveidot sasveicināšanās prasmes; stimulēt redzes un taktilo atmiņu; dzirdes uztveri.

Sagaidāmie rezultāti: pēc nodarbības bērni pratīs ienākot grupā sasveicināties un aizejot atsveicināties bez audzinātājas pamudinājuma, grupas bērni kļūs uzmanīgāki un vērīgāki viens pret otru.

Ievads:

“Labdien, Maija!”

Mērķis: - nostiprināt zināšanas par pieklājības likumiem; veidot prasmes sasveicināties ar otru cilvēku.

Materiāls – lelle Maija.

Bērni ienāk istabā un sasveicinās ar lelli Maiju, kura sēd uz krēslīņa. Bērni izpilda šo uzdevumu tā, kā to mācīja pagājušajā nodarbībā.

Kad visi bērni sasveicinājušies, skolotājs jautā lelei, kura bērna sveiciens viņai vislabāk patika. Lelles vārdā var izteikt, kuri sveiciens vislabāk patika, kuram bērnam jābūt uzmanīgākam izsakot savu sveicienu.

Galvenā daļa:

1. “Kas izmainījās?”

Mērķis: - veidot bērniem noturīgu interesi pret vienaudžiem; prasmi ievērot pārmaiņas viņu ārējā izskatā; novērošanas spēju attīstība; stimulēt redzes atmiņu.

Bērni uzmanīgi apskata 2-us savus vienaudžus, lai iegaumētu viņu ārieni, apgērba detaļas. Pēc tam šie divi bērni iziet aiz durvīm un kaut ko maina savā izskatā (piemēram, atpogā pogu, apmainās ar apgērbi, noņem jostu u.tml.).

Pārējo bērnu uzdevums – noteikt, kas izmainījies šo divu bērnu ārējā izskatā. Tas, kurš ievēro daudz atšķirību, var nākošā reizē mainīt savu izskatu.

(Pedagogs var bērnam, kas ievēro daudz pārmaiņu, piešķirt punktus – mākonīšus, puķītes utt.).

2. “Atpazīsti neskatoties!”

Mērķis: - attīstīt bērnos spēju uzmanīgi novērot vienaudžu izskatu; stimulēt taktilo atmiņu un iztēli.

Materiāls – krēsli atbilstoši bērnu skaitam.

Ar kādu no skaitāmpantiņiem izvēlas vadītāju. (Skat. pielikumu Nr. 3) Viņš iziet no telpas un aizsien acis.

Pārējie bērni apsēžas uz krēsliem, kas novietoti rindā. Skolotājs pieved vadītāju pie pirmā sēdošā bērna un dod uzdevumu – viegli pieskaroties otra galvai un pleciem noteikt viņa vārdu. Censties atpazīt visus bērnus. Spēles dalībniekiem jāievēro konspirācija (nesmieties, nekustēties, nerunāt).

Tas bērns, kuru nespēj atpazīt, nākošo reizi būs vadītājs.

3. “Atrodi savu vietu!”

Mērķis: - pilnveidot neverbālās saskarsmes prasmes; stimulēt redzes uztveri un atmiņu.

Bērni skatās viens uz otru. Pēc tam visi nostājas rindā tā, lai pēdējais pa labi būtu ar visgaišākajiem matiem, blakus tam – bērns ar tumšākajiem matiem, pēdējais krēsla pusē – bērns ar vistumšākajiem matiem. (Bērniem vienu otru vērojot tiek pievērsta uzmanība matu krāsai).

Daži likumi:

1. Katram spēlētājam jāiegaumē savi kaimiņi.
2. Pēc skolotāja komandas: “Viens, divi, trīs” – visi bērni izklīst pa telpu. “Četri, pieci, seši” – visiem jānostājas rindā, ieņemot savu vietu.
3. Bērni nedrīkst runāt, grūstīt viens otru ar rokām un pleciem. Vienoties var tikai ar acīm.

Rekomendācijas:

1. Ja bērnam “traucē” rokas, tās var turēt aiz muguras.
2. Spēle atkārtojas vairākas reizes, kamēr ir interese un viņi iemācās izpildīt noteikumus.

Nobeigums

1. “Vilciņš”

Mērķis: - pilnveidot savstarpējās sadarbības prasmes; attīstīt uzmanību un dzirdes uztveri.

Materiāli: - kubiņi, tik cik bērni.

Katrs bērns ņem kubiņu un tur to sev priekšā izstieptās rokās. Pēc signāla bērni sastājas aplī un sāk kustību pulksteņrādītāja virzienā, klausoties skolotāja instrukcijās:

“Ejiet pa apli!”

“Nesteigties!”

“Mazliet ātrāk!”

“Vēl ātrāk!”

“Lēnām!”

“Pavisam lēmām!”

“Ātrāk! Vēl! Vēl!”

“Lēnāk! Lēnāk!”

“Stop!”

Likumi:

1. Kustības tempu maina atbilstoši vadītāja norādījumiem.
2. Nedrīkst pieskarties ar rokām vai kubiņu priekšā stāvošajam.
3. Pēc “Stop!” bērniem ātri jāapsēžas uz paklājiņa.

Var kustēties arī pretējā pulksteņa rādītāja kustībai. Spēli atkārto vairākas reizes.

2. “Uzredzēšanos!”

Mērķis:- pilnveidot atvadīšanās prasmes, izmantojot neverbālo saskarsmi.

Skolotājs pastāsta bērniem, ka atvadīties var ne tikai ar vārdiem, bet arī ar kustību palīdzību.

Skolotājs parāda, ka var atvadīties paspiežot roku, pamājot ar galvu, acīm.

Bērniem piedāvā parādīt šīs kustības.

Pēc nodarbības katrs izvēlas atvadīšanās veidu (verbālu vai neverbālu).

4.5 Bērnu sociāli emocionālā attīstības līmeņa vērtējums pēc pētījuma

Mācību gada beigās 2. pusgadā pēc pētījuma, bakalaura darba autore veica atkārtotu sociāli emocionālās attīstības līmeņa vērtējumu 3 - 4 gadus veciem bērniem eksperimentālajā grupā X . Tika atkārtoti fiksēti novērojumi pēc darba autores izstrādātajiem kritērijiem sešos sociāli emocionālos darbības veidos:

- apzinās sevi, savu dzimumu;
- izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem;
- cenšas plānot un realizēt uzsākto;
- ir patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā;
- spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas;
- ievēro citu cilvēku emocijas un intereses.

Katru kritēriju nosacīti novērtējot trijos līmeņos: + (ir apgūts); / (attīstās); - (nav novērots).

Savukārt, lai pētījuma beigās tiktu novērtētas un salīdzinātas izmaiņas, kuras notikušas starp pētāmajiem mainīgajiem (sociāli emocionālajā attīstības līmenī) pirms un pēc pētījuma, atkārtoti tika novērtēts arī kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālās attīstības līmenis 2. pusgadā. Vērtējumu veica abas grupas skolotājas pēc darba autores izstrādātajiem kritērijiem.

Iegūtos eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālas attīstības līmeņa datus, darba autore apkopoja, salīdzināja un izanalizēja pēc šādas shēmas: katrā no kritērijiem tika saskaitīti atsevišķi trīs attīstības līmeņi: + (ir apgūts), / (attīstās), - (nav novērots). Pēc datu saskaitīšanas autore salīdzināja iegūtos rezultātus un izdarīja savus secinājumus.

Mācību gada beigās (2. pusgadā) veicot diagnosticēšanu tika iegūti šādi dati (skat. Tabulu Nr.3).

Tabula Nr. 3

Bērna vārds	Apzinās sevi, savu dzimumu	Pozitīva attieksme pret sevi un citiem	Cenšas plānot un realizēt uzsākto	Ir patstāvīgs elementāras darbības pašapkalpošanās jomā	Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas	Ievēro citu cilvēku emocijas un intereses
A	+ (ir apguvis)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
B	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)
C	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	/ (attīstās)	+ (ir apguvis)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
D	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)
E	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	/ (attīstās)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)	+ (ir apguvis)
F	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
G	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
H	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
I	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
J	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
K	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
L	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
M	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	- (nav novērots)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
N	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
O	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
P	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
R	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
S	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)
+ ir apguvis	15	13	5	16	8	9
/ attīstās	3	5	8	2	10	9
- nav novērots	-	-	5	-	-	-

3. tabula *Sociālās un emocionālās attīstības vērtējums 2. pusgadā eksperimentālajā grupā X*

Tabulā Nr.3 ir atspoguļoti katra eksperimentālās grupas X bērna sociāli emocionālās attīstības līmenis mācību gada beigās pēc pētījuma. Bakalaura darba autore apkopoja rezultātus pēc izvirzītajiem kritērijiem un ieguva šādus datus: 15 no grupas bērniem apzinās sevi, savu piederību konkrētam dzimumam, 3 bērniem – sevis apzināšanās, pašapziņa vēl tikai veidojas.

Pozitīva attieksme pret sevi un citiem ir izveidojusies 13 no respondentiem un 5 tā vēl jāapgūst.

Darba plānošanu un uzsākto darbu pabeidz 5 no grupas bērniem, 8 vēl neprot plānot un pabeigt iesākto darbu, pieciem šī prasme vēl nav novērota. Bērnu darbība ir spontāna, haotiska, tajā nav mērķtiecības.

Elementāras pašapkalpošanās iemaņas mācību gada beigās ir apguvuši no 18 grupas bērniem – 16, 2- vēl jāpilnveido šīs prasmes.

Savas negatīvās emocijas prot kontrolēt 8 bērni, bet 10 bērniem savu emociju kontrole sagādā grūtības. Viņi vēl neprot pārvarēt traucējošus emocionālos stāvokļus (bailes, dusmas u.c.) un adekvāti reaģēt uz tām. Citu emocijas un intereses ievēro 9 no respondentu grupas. Savukārt, 9 – tā vēl ir jāapgūst.

Salīdzinot diagnosticēšanas rezultātus pirms un pēc pētījuma eksperimentālajā grupā X, bakalaura darba autore ieguva šādus sociāli emocionālās attīstības dinamikas rādītājus mācību gada laikā (skat. Tabulu Nr.4).

Tabula Nr.4

	Apzinās sevi, savu dzimumu		Pozitīva attieksme pret sevi un citiem		Cenšas plānot un realizēt uzsākto		Ir patstāvīgas elementārās darbības pašapkalpošanās jomā		Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas		Ievēro citu emocijas un intereses	
	1.pus gads	2.pus gads	1.pus gads	2.pus gads	1.pus gads	2.pus gads	1.pus gads	2.pus gads	1.pus gads	2.pus gads	1.pus gads	2.pus gads
+ ir apgūts	11	15	11	13	4	5	8	16	7	8	8	9
/ attīstās	5	3	7	5	7	8	10	2	8	10	9	9
- nav novērots	2	-	-	-	7	5	-	-	3	-	1	-

4. tabula Sociāli un emocionālās attīstības līmeņa dinamika mācību gada laikā eksperimentālajā grupā X

Pēc 4. Tabulas datiem var secināt, ka mācību gada laikā bērniem kopumā vislielākā izaugsme ir notikusi sekojošos sociālos un emocionālos darbības veidos: apzinās sevi, savu dzimumu; ir izveidojusies pozitīva attieksme pret sevi un citiem; ir patstāvīgas elementāras pašapkalpošanās iemaņas. Vienāds pieaugums vērojams darbības veidos- spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas un

ievēro citu emocijas un intereses. Īpašu uzmanību pedagogam būtu jāpievērš darbības veidam- cenšas plānot un realizēt uzsāktu, kurā ir vismazākais dinamikas pieaugums.

Savukārt, mācību gada beigās diagnosticējot kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālo attīstības līmeni pēc autores izvirzītajiem kritērijiem tika iegūti šādi dati (skat. Tabulu Nr. 5).

Tabula Nr. 5

Bērna vārds	Apzinās sevi, savu dzimumu	Pozitīva attieksme pret sevi un citiem	Cenšas plānot un realizēt uzsāktu	Ir patstāvīgas elementāras darbības pašapkalpošanās jomā	Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas	Ievēro citu emocijas un intereses
A	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
B	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
C	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
D	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)
E	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
F	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	- (nav novērots)
G	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
H	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
I	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
J	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
K	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)
L	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
M	+ (ir apgūts)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	+ (ir apgūts)
N	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
O	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)
P	+ (ir apgūts)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	/ (attīstās)	- (nav novērots)	/ (attīstās)
+ ir apgūts	13	7	-	6	1	3
/ attīstās	2	9	14	10	10	12
- nav novērots	1	-	2	-	5	1

5. tabula Sociāli emocionālās attīstības vērtējums 2. pusgadā kontrolgrupai Y

No 16 grupas bērniem, 13 bērni apzinās sevi, identificē sevi ar konkrētu dzimumu. Diviem bērniem šī identitāte attīstās un tikai vienam no grupas bērniem – nav novērota.

Mācību gada beigās pozitīva attieksme pret sevi un citiem ir izveidojusies 7 no respondentu grupas bērniem, 9 – vēl jāattīsta un jāpilnveido.

Pēc grupas skolotāju domām, neviens no grupas bērniem vēl pilnībā nav apguvis prasmi plānot un realizēt uzsākto darbu līdz galam, bet 14 no respondentu grupas bērniem šī prasme jau attīstās un tikai 2 – nav novērota.

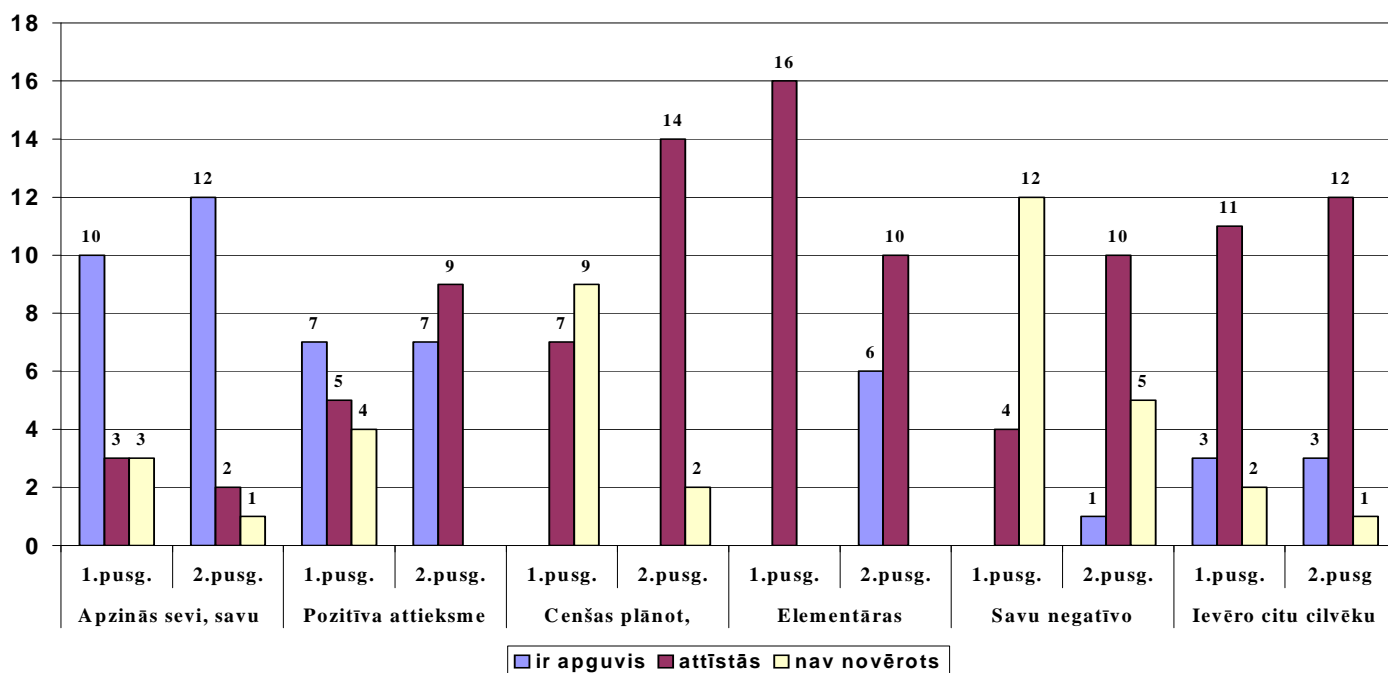
Tabula Nr. 5 parāda, ka elementāras pašapkalpošanās iemaņas ir apguvuši 6 no grupas bērniem, 10 bērniem – tās vēl jāattīsta un jānostiprina. Savukārt, grupas skolotājas nav atzīmējušas nevienu bērnu, kuram šīs iemaņas nebūtu novērotas.

Grupas skolotājas uzskata, ka tikai viens no grupas bērniem pilnībā ir apguvis prasmi kontrolēt savas negatīvās emocijas, 10 bērniem – šī prasme vēl attīstās, bet 5 – nav novērotas.

Citu cilvēku emocijas un intereses ievēro 3 no respondentu grupas bērniem, 12 – tā attīstās, un tikai vienam no respondentu grupas – citu cilvēku emocijas nav atpazīstamas.

Darba turpinājumā, bakalaura darba autore salīdzināja kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeņa dinamiku mācību gada laikā 1. un 2. pusgadā un ieguva šādus rādītājus (skat. 4.5 diagrammu).

4.5 diagramma

3.5 diagramma **Bērnu sociāli emocionālās attīstības dinamika kontrolgrupā Y mācību gada laikā**

Dotā diagramma uzskatāmi atspoguļo kā ir mainījušies kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālās attīstības dinamika mācību gada laikā.

Salīdzinot 1. pusgadu ar 2.pusgadu, būtiskas atšķirības ir vērojamas šādos kritērijos: cenšas plānot un realizēt uzsākto. Ja 1. pusgadā skolotājas šīs prasmes nebija novērojušas 9 bērniem, 7 – tās attīstījās, un nevienam netika atzīmētas, ka ir apgūtas, tad 2. pusgadā nav novērots – tikai 2 bērniem un pārējiem grupas bērniem – tās attīstās (14).

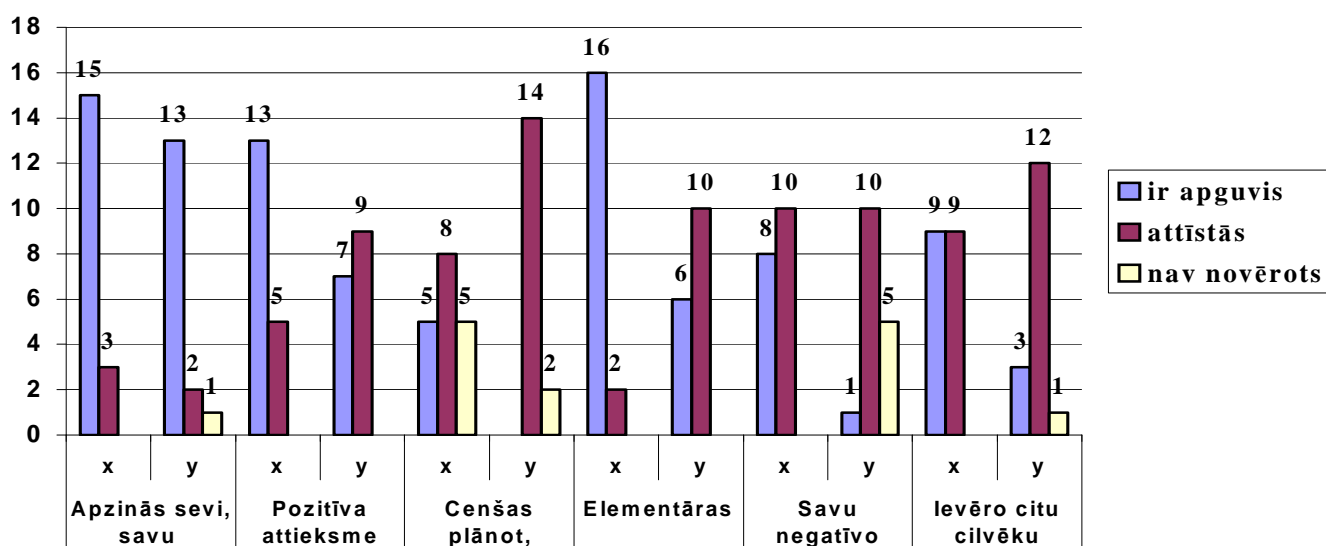
Būtiski ir mainījušies rādītāji kritērijā: ir elementāras darbības pašapkalpošanās jomā. Ja 1. pusgadā skolotājas uzskatīja, ka šīs prasmes nav apguvis neviens no grupas bērniem un visiem 16 – tās attīstās, tad 2. pusgadā – 6 bērniem ir apgūtas, un pārējiem 10 – vēl attīstās.

Tāpat, atšķirības ir vērojamas kritērijā: spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas. Ja 1. pusgadā 12 no respondentu grupas bērniem šī prasme netika novērota, tad 2. pusgadā grupā ir tikai 5 bērni, kuriem šī prasme nav novērota.

Pārējos kritērijos: apzinās sevi, savu dzimumu; ir izveidojusies pozitīva attieksme pret sevi un citiem; ievēro citu cilvēku emocijas un intereses – sociāli emocionālās attīstības dinamika ir neliela.

Pētījuma beigās bakalaura darba autore salīdzināja eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeni mācību gada beigās 2. pusgadā. Iegūtos rezultātus skat. 4.6 diagrammā.

4.6 diagramma

4.6 diagramma Sociāli emocionālās attīstības vērtējuma salīdzinošie rezultāti mācību gada 2.pusgadā pēc pētījuma eksperimentālajā grupā X un kontrolgrupā Y

Salīdzinoša vērtējuma diagramma parāda, ka abās grupās 2. Pusgadā gandrīz visi bērni apzinās sevi, savu piederību konkrētam dzimumam t.i. 15 bērnu X grupā un 13 –Y grupā. 3 bērniem X un 2 Y grupā identitāte vēl attīstās, un tikai 1 bērnam Y grupā - nav novērota.

Pozitīva attieksme pret sevi un citiem mācību gada laikā ir izveidojusies un apgūta 13 X grupas respondentiem un 7 Y grupā. Attīstās – 5 X un 9 Y grupas respondentiem. Abās grupās nav neviena respondenta, kuram nebūtu novērota pozitīva attieksme pret sevi un citiem.

Savu darbu cenšas plānot un realizēt uzsākto līdz galam 5 no X grupas bērniem, bet Y grupā – nav neviena. Savukārt, Y grupā ir lielāks to bērnu skaits, kuriem šī prasme attīstās – 14, bet X grupā tikai – 8. Tāpat arī Y grupā ir mazāks to bērnu skaits, kuriem mācību gada beigās šī prasme nav novērota – 2, X grupā – 5.

Abās grupās (eksperimentālajā X un kontrolgrupā Y) nav novērots neviens no bērniem, kuriem 3.- 4. gadu vecumā nepiemistu elementāras pašapkalpošanās iemaņas. Eksperimentālajā grupā X ir divas reizes palielinājies to bērnu skaits, kuri ir apguvuši šīs iemaņas –16. Savukārt, 1. pusgadā tie bija tikai 8 bērni. Tāpat ir samazinājies arī to bērnu skaits, kuriem šīs iemaņas vēl attīstās. Ja 1. pusgadā tie bija 10 bērni, tad 2. pusgadā – 2.

Mācību gada sākumā 1. pusgadā kontrolgrupā Y abas skolotājas uzskatīja, ka neviens no grupas bērniem nav apguvis elementārās pašapkalpošanās iemaņas, tad 2. pusgadā tie ir jau 6 bērni. Pārējiem 10 respondentiem šīs prasmes vēl jāapgūst.

Savas negatīvās emocijas kontrolēt ir apguvuši 8 X grupas un 1 Y grupas bērnu. Abās grupās emociju kontrole attīstās – 10 bērniem. X grupā nav novērots neviens no bērniem, kas necenstos kontrolēt savas negatīvās emocijas. Savukārt, Y grupā šī prasme nav novērota – 5 bērniem.

Eksperimentālajā grupā X ir lielāks to bērnu skaits, kuri ievēro citu cilvēku emocijas un intereses t.i. 9 bērni, kontrolgrupā Y – 3 bērni.

4.6 Pētījuma secinājumi

Šis pētījums pierāda, ka strādājot ikdienā ar bērniem un attīstot viņos sociālās prasmes un emocijas ar atbilstoši izvēlētiem darbības veidiem : lomu spēlēm, grupu darbu, pāru darbu, individuālo darbu u.c. mācību darba organizācijas formām ir iespējama izteiktāka dinamika bērnu sociāli emocionālajā attīstībā.

Respondentu grupas bērniem visvairāk patika lomu spēles, pāru darbs, grupu darbs nodarbību un ārpusnodarbību laikā apgūstot sociāli emocionālo sfēru.

Darba autore pētījuma gaitā novēroja, ka 3 – 4 gadus veciem bērniem nepatīk, ja skolotājs savā darbā izmanto tikai frontālās vai individuālās mācību darba metodes.

Tas ļauj secināt, ka pedagogiem būtu jāizvērtē mācību darba organizācijas formu efektivitāte dažādu nodarbību un ārpusnodarbību laikā attīstot sociāli emocionālo prasmju apguvi pirmsskolā.

Veicot pētījumu darba autorei grūtības sagādāja bērnu sociāli emocionālās attīstības līmeņa kritēriju izstrāde. Tāpēc, darba autore izmantoja “Sorosa fonds – Latvija” “Soli pa solim” programmu bērniem un vecākiem. Šīs programmas izstrādātos kritērijus bērnu vērtēšanai autore pielāgoja arī savam pētījumam par sociāli emocionālo attīstību 3 - 4 gadus veciem bērniem.

Darba autorei un kontrolgrupas Y skolotājām grūtības sagādāja diagnosticēt bērnu sociāli emocionālo attīstības līmeni. Ļoti grūti gan subjektīvi, gan objektīvi bērnos izvērtēt: sevis apzināšanos, pozitīvas attieksmes pret sevi un citiem veidošanos, savu negatīvo emociju kontroli un citu cilvēku emociju un interešu ievērošanu. Mēs redzam tikai sociālo prasmju un emociju ārējās izpausmes, bet to, kas notiek katrā bērna iekšējā pasaulē un ar cik lielu intensitāti – grūti noteikt un izvērtēt.

Diagnosticēt var tikai ārējās izpausmes. To, ko mēs varam redzēt un novērot.

Protams, ja salīdzina eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y sociāli emocionālās attīstības dinamika mācību gada laikā, tad abās grupās šie rādītāji ir izmainījušies. Tie ir daudz augstāki nekā 1. pusgadā, bet, ja mēs salīdzinām eksperimentālās grupas X un kontrolgrupas Y sociāli emocionālās attīstības līmeni mācību gada beigās 2. pusgadā pēc pētījuma veikšanas, tad eksperimentālajā grupā X šie rezultāti ir daudz augstāki, ko uzskatāmi parāda 4.6 diagramma.

Pētījuma rezultāti pierādīja, ka mērķtiecīgi organizētas nodarbības un atbilstoši izvēlētas mācību darba organizācijas formas, pozitīva un labvēlīga saskarsme starp skolotāju un bērniem, kā arī bērniem savā starpā – tas viss labvēlīgi ietekmē sociālo prasmju apguvi un sociālo prasmju apguves rezultātā notiek pozitīva sociālās un emocionālās sfēras attīstība.

Rekomendācijas skolotājiem bērnu sociāli emocionālās sfēras attīstībai pirmsskolā

1. Bērnā attīstīt sociālās prasmes nozīmē palīdzēt viņam saprast:

- kāpēc šī prasme ir nepieciešama;
- kāda ir šī prasme;
- kā šo prasmi var attīstīt;
- cik veiksmīgi viņš šo prasmi pielietot un kā viņš varētu sekmēt tās pilnveidošanu.

2. Sociālās prasmes attīstāmas pakāpeniski un sistemātiski visos izglītības posmos, tāpēc pirmsskolā un pamatizglītībā tās ieteicams plānot:

1. līmenis – galveno sociālo prasmju komponente, kas tiek praktizēti ikdienas dzīves situācijās;
2. līmenis – sociālo prasmju attīstīšana saistībā ar dažādām tēmām, kas skar sociālās, veselības u.c. problēmas;
3. līmenis – sociālo prasmju izmantošana dažādu problēmu risināšanā.

Tādā veidā katra jauna prasme paver jaunas iespējas attīstībai.

3. Sociālās prasmes nepastāv katra par sevi, atrauti viena no otras. Tās ir aplūkojamas sistēmā. To nosaka mijiedarbību raksturs un mācību darba forma, kurā tā realizējas.

4. Katrā mācību darba formā veidojas noteiktas sadarbības un saskarsmes vai komunikācijas prasmes, kas ir arī sociālās prasmes.

5. Ņemot vērā sociālo prasmju saturu un veidošanās dažādās iespējas, var izveidot nosacītu sociālo prasmju apguves modeli nodarbībām. Vajadzības, mērķi, zināšanas un attieksmes nosaka sadarbības un saskarsmes prasmju veidošanos. Tas var notikt, realizējot mācību saturu ar dažādu mācību metožu un darba formu palīdzību.

6. Viens no veidiem, kā veicināt sociālo prasmju apguvi ir mācību darba formu dažādošana mācību nodarbībās.

7. Svarīgi ir ne tikai izvēlēties konkrētiem apstākļiem piemērotas mācību darba formas, bet arī pareizi tās saskaņot, tā veidojot pārdomātu mācību formu sistēmu.

8. Pedagogam jāizvēlas tādas mācību darba formas un metodes, kas sekmē personības garīgo izaugsmi, stiprina tās tikumisko stāju, tautisko pārliecību, ieaugšanu nacionālajā kultūrā.

9. Mācību darba formas realizējas noteiktās mācību darba organizācijas formās. Tās būtība ir mācīšanās darba formas. Mācību darbu var organizēt trijos veidos: individuālajā darbā; grupu darbā; frontālajā darbā. Katra mācību darba organizācijas forma var izpausties sīkāk.
10. Skolotājiem jāatceras, ka viens no sociāli emocionālās pieredzes apguves modeļiem ir lomu spēles, pirmsskolā – tās ir rotaļas.

Nobeigums

Teorētiskās literatūras analīze rada izpratni par pētāmās problēmas būtību un nozīmi bērnu attīstībā. Literatūras analīzes rezultātā nonācu pie šādiem secinājumiem:

- 1) socializācija ir process, kurā indivīds apgūst uzvedības modeļus, sociālās normas un vērtības, kas nepieciešamas viņa veiksmīgai funkcionēšanai sabiedrībā;
- 2) sociālās prasmes un iemaņas veidojas un izpaužas cilvēku sociālajā mijiedarbībā;
- 3) sociālo prasmju saturu veido prasmes izteikt savas domas un uzklaut citus, prasmes organizēt savu laiku, prasmes vērtēt citus, kā arī savstarpēja cieņa, sapratne un iecietība;
- 4) izmantojot dažādas mācību darba formas, mērķtiecīgi tiek ietekmēta pirmsskolas vecuma bērnu sociālo prasmju veidošanās.

Pedagoģiskais novērojums sniedz informāciju par bērnu sociāli emocionālo attīstību visa mācību gada laikā.

Pedagogu anketas rezultāti ļāva novērtēt, kādas mācību darba organizācijas formas visbiežāk tiek izmantotas sociālo prasmju apguvē. Tika novērotas atšķirības starp to, ko redz mācību nodarbībās bērni un ko plāno skolotāji. Visbiežāk izmantotā mācību darba organizācijas forma ir grupu darbs (37%), individuālais darbs (25%), frontālais darbs (25%). Savukārt visvairāk bērni vēlas strādāt pāru darbā (36%), nedaudz mazāk – lomu spēles (30%). Te vērojama pretruna starp to, kas tiek darīts nodarbību laikā, un to, ko būtu vēlams darīt bērnu skatījumā.

Pētījuma eksperiments ar eksperimentālo grupu X un kontrolgrupu Y ļāva apstiprināt pētījuma izvirzīto hipotēzi, ka sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība noris izteiktāk, ja:

- tiek ņemtas vērā pirmsskolas vecumposma īpatnības;
- izvēlēti atbilstoši darbības veidi sociālo prasmju un emociju apguvei;
- sociālo prasmju un emociju attīstība tiek mērķtiecīgi vadīta nodarbību un ārpusnodarbību laikā.

Lai pierādītu hipotēzes patiesumu, eksperimentālajā grupā X darba autore, kā mainīgo lielumu izvēlējās mērķtiecīgi vadītas nodarbības un ārpusnodarbības ar atbilstoši izraudzītām mācību darba organizācijas formām par varbūtējo sociālo prasmju un emocionālās attīstības nosacījumu. Savukārt, kontrolgrupā Y nekas tika mainīts. Eksperimenta beigās tika novērtētas un salīdzinātas izmaiņas starp pētāmajiem mainīgajiem (sociāli emocionālo attīstības līmeni) šajās grupās.

Pētījuma rezultāti pierādīja, ka mērķtiecīgi strādājot ikdienā ar bērniem un attīstot viņos sociālās prasmes ar atbilstošām mācību darba organizācijas formām, bērnu sociāli emocionālās sfēras attīstības dinamika ir izteiktāka.

Autore uzskata, ka pētījuma mērķis ir sasniegts, izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies un pētījuma uzdevumi izpildīti.

Pētījuma rezultāti liecina par mācību darba organizācijas formu izmantošanas iespējām, attīstot pirmsskolēnu sociāli emocionālo sfēru.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Albrehta Dz. Pētīšanas metodes pedagoģijā – R.: “Mācību grāmata”, 1998. – 100 lpp.
2. Andersone R. Pusaudžu sociālo prasmju veidošanās – R.: RaKa, 2001. – 80 lpp.
3. Babanskis J. Mācību metodes mūsdienu vispārīzglītojošā skolā – R.: Zvaigzne, 1989. – 202 lpp.
4. Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē – R.: Izglītības soļi, 2002. – 173 lpp.
5. Delors Ž. Mācīšanās ir zelts – R.: UNESCO LNK, 2001. – 255 lpp.
6. Dirba M. Latvijas identitāte: pedagoģiskais aspekts – R.: RaKa, 2003. – 137 lpp.
7. Es gribu iet skolā. Rokasgrāmata skolotājiem/ sastād. autoru kolektīvs – R.: Puse Plus, 2003. – 191 lpp.
8. Freindenfels I., Ūsiņš V. Mācību procesa pilnveide skolā – R.: Zvaigzne, 1985. – 156 lpp.
9. Fulans M. Pārmaiņu spēks – R.: Zvaigzne ABC, 1999. – 166 lpp.
10. Geidžs N. L., Berliners D.C. Pedagoģiskā psiholoģija – R.: Zvaigzne ABC, 1999. – 662 lpp.
11. Gudjons H. Pedagoģijas pamatatziņas – R.: Zvaigzne ABC, 1998. – 394 lpp.
12. Gudrīte A. Sociālo prasmju apguve 5-6 gadu vecumā // Pirmsskolas izglītība. – 2004. – Nr.1. – 8.-9. Lpp.
13. Hansena K., Kaufmane R., Volša K. Soli pa solim: programma bērniem un vecākiem. Bērncentrētu grupu veidošana – R.: Sorosa fonds – Latvija, 1998. – 342 lpp.
14. Kompetences vērtēšana / izdevums tapis ar Eiropas komisijas Socrates programmas apakšprogrammas Grundtvig atbalstu – “Lielvārds”, 2002. – 32 lpp.
15. Kopmane P., Petermane L. Demokrātijas pieredze skolā – R.: RaKa, 1999. – 173 lpp.
16. Krieviņš V. Izglītības socioloģija – R.: RaKa, 1997. – 68 lpp.
17. Krinkele V. Bērna attīstības vērtēšana pirmsskolas izglītības iestādē // Pirmsskolas izglītība. – 2002.- Nr. 5. – 10. – 11. Lpp.
18. Lapiņa L., Rudiņa V. Apgūsim demokrātiju. Skolotāju rokasgrāmata: interaktīvās mācīšanas metodes – R.: Zvaigzne ABC, 1997. – 136 lpp.
19. Lasmanis I. Pedagoģijas un psiholoģijas pētījumu plānošana un norise – R.: SIA “Mācību apgāds”, 1999. – 48 lpp.
20. Latvija Eiropā, Eiropa Latvijā. Latvijas izglītības sistēma Eiropas izglītības telpā – R.: Latvijas inteleģences apvienība, 2003. – 84 lpp.
21. Latvijas izglītības koncepcija – R.: IZM, 1997. – 32 lpp.
22. Lieģeniece D. Kopveseluma pieeja bērnu audzināšanā – R.: RaKa, 1999. – 262 lpp.

23. Lika I. Pirmsskolas vecuma bērnu socializācija // Pirmsskolas izglītība. – 1998. – Nr. 2. – 12. – 13.lpp.
24. Mācīsimies sadarboties – R.: Mācību grāmata, 1998. – 129 lpp.
25. Maslo I. No zināšanām uz kompetentu darbību –R.: Latvijas Universitātes akadēmiskais apgāds, 2006. – 186 lpp.
26. Maslo I. Skolas pedagoģiskā procesa diferenciacija un individualizācija – R.: RaKa, 1995. – 172 lpp.
27. Miķelsone L. Mācību metodes sociālajās zinībās – R.: RaKa, 2002. – 134 lpp.
28. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Autoru kolektīvs Skujiņas V. vadībā – R.:Zvaigzne ABC, 2000. – 248 lpp.
29. Pirmsskolas izglītības programma – R.:SIA “Mācību apgāds NT”, 1998.- 30 lpp.
30. Plaude I. Sociālā pedagoģija – R.: RaKa, 2003. – 187 lpp.
31. Plotnieks I. Emocijas un jūtas – R.: P. Stučkas LVU, 1976. – 55 lpp.
32. Pļaveniece M., Škuškovkina I. Sociālā psiholoģija pedagogiem – R.: RaKa, 2002. – 200 lpp.
33. Prets D. Izglītības programmu pilnveide. Pedagogu rokasgrāmata – R.: Zvaigzne ABC, 2000. – 383 lpp.
34. Psiholoģijas vārdnīca. Breslava G. redakcijā R.: Mācību grāmata, 1999. – 157 lpp.
35. Puškarevs I. Attīstības psiholoģija – R.:RaKa, 2001. – 88 lpp.
36. Rubana M. Kādas prasmes izglītības standartos? // Skolotājs. – 2002. – Nr.1. – 16. – 22 lpp.
37. Rubana M. Mācīties darot – R.: RaKa, 2000. – 175 lpp.
38. Smita K., Strika L. Mācīšanās traucējumi: no A līdz Z – R.:RaKa, 1998. – 356 lpp.
39. Svence G. Attīstības psiholoģija – R.:Zvaigzne ABC, 1999. –156 lpp.
40. Špona A. Audzināšanas teorija un prakse – R.:RaKa, 2001.- 162 lpp.
41. Špona A., Čehlova Z. Pētniecība – R.: RaKa, 2004. – 203 lpp.
42. Tiltiņa I. Bērna emocionālā attīstība: kad, kā, kapēc? // Pirmsskolas izglītība. – 2002. – Nr. 2. – 4. – 5. Lpp.
43. Zelmenis V. Īss pedagoģijas kurss: Pedagogiem pašizglītībai – R.: Zvaigzne, 1991. – 214 lpp.
44. Žukovs L. Ievads pedagoģijā. Pamatkurss – R.: RaKa, 1997. – 234 lpp.
45. Галанов А.С. Психическое и физическое развитие ребёнка от трёх до пяти лет: Пособие для работников дошкольного учреждения и родителей – М.: АРКТИ; 2003. – 96 с.
46. Под. ред. Дьяченко О.М.; Лаврентевой Е.В. Дневник воспитателя : развития детей дошкольного возраста – М. : «Развития»; 2003. – 141 с.

47. Эмоциональное развитие дошкольника. Под. ред. Кошеловой А.Д. – М. : Просвещение; 1989. – 174 с.

48. Deschlechtsspezifische Sozialisation: [http:// www. 2pr. uni –koeln. de /02.12.2006](http://www.2pr.uni-koeln.de/02.12.2006).

49. Kindergarten Kupkersweg: [http:// www.kindergarten – kuepkersweg. de/ 02.12. 2006](http://www.kindergarten-kuepkersweg.de/02.12.2006).

Anotācija

Tēmas «Sociāli emocionālā attīstība 3 – 4 gadus veciem bērniem pirmsskolas izglītības iestādē» mērķis ir sociālo prasmju un emociju teorētiskā un praktiskā izpēte bērnu attīstībā pirmsskolā.

Pētījuma teorētiskajā daļā bakalaura darba autore raksturo socioālo prasmju jēdzienu, sociālās prasmes.

Īpaša uzmanība tika pievērsta bērnu sociālo prasmju apguves modeļiem un kritērijiem pirmsskolā.

Pamatojoties uz teorētisko daļu bakalaura darba autore izvirzīja šādu hipotēzi:

Sociālo prasmju un emocionālās sfēras attīstība noris izteiktāk, ja:

- tiek ņemtas vērā pirmsskolas vecumposma īpatnības;
- izvēlēti atbilstoši darbības veidi sociālo prasmju un emociju apguvei;
- sociālo prasmju un emociju attīstība tiek mērķtiecīgi vadīta nodarbību un ārpusnodarbību laikā.

Lai apstiprinātu pētījumam izvirzīto hipotēzi, darba autore analizēja pedagoģiski psiholoģisko literatūru par bērnu sociālo prasmju un emociju attīstību. Izmantoja «Sorosa fonds – Latvija» «Soli pa solim» izstrādāto programmu bērniem un vecākiem. Šīs programmas izstrādātos kritērijus bērnu vērtēšanai, autore pielāgoja savam pētījumam par sociāli emocionālo attīstību 3 – 4 gadus veciem bērniem.

Kā papildus ilustratīvo materiālu veica pedagogu anketēšanu ar mērķi noskaidrot reālo situāciju mācību darba un to organizācijas formu izmantošanā bērnu sociāli emocionālo prasmju attīstībā. Pētījumā izmantots eksperiments.

Pētījuma rezultāti pierādīja, ka mērķtiecīgi vadītas nodarbības un atbilstoši izvēlētas mācību darba organizācijas formas, labvēlīgi ietekmē bērnu sociāli emocionālās sfēras attīstību.

Abstract

The aim of the theme „Socialy emotional development of children aged 3 - 4 at a preschool educational establishment” is the theoretical and practical research of social skills and emotions of children development at a prescchool.

In the theoretical part of the research paper the author characterises the notions of the skills as well as the social skills.

A special focus was turned to the acquisition modules and criteria of children social skills ar a preschool.

On the basis of the theoretical part, the author of the Bachelor Paper advanced the following hypotesis:

The development of social skills and emotional sphere progresses in a more explicit way if:

- the individualities of preschool age group have been taken into account;
- the appropriate activity types have been selected to acquire social skills and develop emotions;
- the development of the social skills and emotions is being purposely considered during class as well as and after class hours.

In order to prove the hypotesis advanced for the research, the author of the Paper analysed pedagogical resources about the development of children social skills and emotions, as well as exploited the programme for children and parents named „Step by step” (Soli pa solim) developed by the Soros Foundation – Latvia. The criteria of children assessment developed by this programme, the athor adapted to her research about the socially emotinal development of children aged 3 – 4.

Asa supplement illustrative material, the athor also carried out a survey with the pedagogues in order to ascertain the real situation in the study process and its organisational form exploitation in terms of the socially emotional skill development sphere of children. An experiment has been carried out in the research.

The results of the research proved that purposeful classes and appropriately selected study process organisational forms positively affect the development of socially emotional sphere of children.

Sociāli emocionālās attīstības vērtējuma paraugs

2. attīstības pakāpe.

Grupas nr. Skolotājas:

Bērna vārds, uzvārds:

Apzīmējumi: + ir apguvis, / attīstās, - nav novērots.

Sociālās un emocionālās attīstības vērtējums.

Kritēriji	1. pusgads	2. pusgads	Piezīmes
Apzinās sevi, savu dzimumu.			
Izrāda pozitīvu attieksmi pret sevi un citiem			
Cenšas plānot un realizēt uzsākto.			
Ir patstāvīgs elementārās darbības pašapkalpošanās jomā.			
Spēj kontrolēt savas negatīvās emocijas.			
Ievēro citu cilvēku emocijas un intereses.			

Cienījamie skolotāji!

Cienījamie pedagogi! Jums tiek piedāvāta anketa, kuru aizpildot, Jūs palīdzēsiet noskaidrot mācību darba organizācijas formu un sociāli emocionālās attīstības iespēju pirmsskolā.

Uzmanīgi izlasiet katru no anketas jautājumiem un izvēlaties vienu no pedāvātajiem atbilžu variantiem, to atzīmējot ar krustiņu.

1. Kas ir socializācija?

.....

2. Kādas sociālās prasmes, Jūsaprāt, ir jāapgūst pirmsskolā?

.....

3. Nosauciet, Jūsaprāt, svarīgākās sociālās prasmes 3 - 4 gadus veciem bērniem?

.....

4. Kādas mācību darba organizācijas formas, Jūs, izmantojat visbiežāk, lai attīstītu bērnos sociālās prasmes?

pāru darbs

grupu darbs

individuālais darbs

lomu spēles

frontālais darbs

cita atbilde

5. Kādas īpatnības jāievēro, izvēloties mācību darba organizācijas formas pirmsskolā?

.....

6. Vai, Jūsu, darbā dominē pārsvarā viena mācību darba organizācijas forma vai vairākas?

viena (norādīt kura)

vairākas

7. Kādas mācību darba organizācijas formas patīk jūsu bērniem?

ف pāru darbs

ف lomu spēles

ف prupu darbs

ف frontālais darbs

ف individuālais darbs

cita atbilde

8. Kādās nodarbībās, Jūs, parasti apgūstat sociālās prasmes?

.....

Paldies par atsaucību!

Skaitāmpantiņi

Viena gara turku pupa
Ceļoja pa Angliju
Anglija bija aizslēgta
Atslēga bija nolauzta
Viens, divi, trīs un tu esi brīvs.

Enik, benik, sikausā
Pieci vīri kabatā
Viens, divi, tīs, un tu esi brīvs.

Oliņ boliņ, džimpi rimpi
Kājiņ, vējiņ ārā bums.

Ediņ, mediņ brauc pa lediņ :
Saplīst podiņš izlīst mediņš ,
Viens, divi, trīs nu tu esi brīvs.